

ДИСКУСІЙНИЙ КЛУБ

DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-3\(73\)-164-189](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-3(73)-164-189)

УДК 331.101.262+338.24+330.341.2(477)

В. П. Фокін,
1-й Прем'єр-міністр України,
кандидат технічних наук, професор,
м. Київ

УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДУ - СТАБІЛЬНИЙ ПЛАНІРНОСТІЙКИЙ ЛЮДСЬКИЙ РОЗВИТОК (історико-аналітичні нариси: переосмислення минулого).¹

Частина 5. Система стратегічного планування стабільного людського розвитку в Україні: бачення повоєнного майбутнього

*О дай нам, Господи, над пропастью прозреть.
Ключом глаголов огненных новозаветных
Открыть духовный клад богатств несметных,
Перед Судом Твоим очиститься успеть.
Молитва, Второй Иерусалим*

*Преступление против коренных
государственных законов,
равное измене земли своей.
Н. В. Гоголь, «Мёртвые души»*

Вступ. Напередодні отримання планово-економічної самостійності Української РСР у складі Союзу РСР (1987-1992 рр.) суспільний лад Республіки базувався і діяв в Союзі на принципах демократичного соціалізму - соціальної рівності і соціальної справедливості його Народів. В Українській Радянській Соціалістичній Республіці (УРСР) були відсутні експлуататорські класи і приватна власність на землю, засоби виробництва, мінерально-сировинні ресурси, фінанси та інвестиції.

В Стокгольмській «Декларації принципів Соціалістичного Інтернаціоналу» (1989 р.) демократичний соціалізм був визначений як «**безперервний процес соціальної і економічної демократизації, нарощування соціальної справедливості**» [1, с. 338].

Основними цивілізаційними цінностями демократичного соціалізму, який реалізовувався в УРСР, були суспільно визначені інтернаціональні принципи свободи, справедливості, солідарності і рівності (парадигма «ЗС+Р»), а напрямками їх забезпечення – державність, демократія, достаток, духовність і довір'я (доктрина «5 Д»).

В контексті практичної реалізації методологічних положень демократичного соціалізму Радою Міністрів УРСР під керівництвом Віталія Андрійовича Масола у 1987-1989 рр. і Першим Урядом соборної, суверенної і незалежної України, очолюваного автором історико-аналітичних нарисів в 1990-1992 рр., впроваджувався державницький курс на укріплення в життєдіяльності народу усвідомлення суті і способів соціальної і економічної демократизації, їх планового поглиблення і розвитку.

Професор В. Ф. Столяров виявив діалектичний прояв духовно-сакральної місії останнього Голови Ради Міністрів України Масола і Першого прем'єр-міністра України Фокіна, що проявилась у намаганні суспільства продовжити будівництво соціально орієнтованої планово-ринкової економіки. В. А. Масол залишив посаду Голови Ради Міністрів УРСР в канун дня народження Вітольда Павловича 23 жовтня 1990 року, а затвердження Верховною Радою соборної, суверенної і незалежної України Вітольда Павловича Першим прем'єр-міністром со-

¹ Початок нарисів: Черняк В. К. Українському народу – стабільний плановірностіркий розвиток (оцінка стану науково-адміністративного забезпечення). Частина 1. Загальна ситуація зі стратегічним плануванням людського розвитку в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 1(59). С. 199-217.

Продовження нарисів: Фокін В. П. Українському народу – стабільний плановірностіркий людський розвиток (історико-аналітичні нариси, спогади та роздуми). Частина 2. Планетарна місія ідей фізичної економіки. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 3(69). С. 157-167; Фокін В. П. Українському народу – стабільний плановірностіркий людський розвиток (історико-аналітичні нариси, спогади та роздуми). Частина 3. Ретроспектива становлення планово-економічної самостійності на різних рівнях управління: ідеї, люди, судьби. *Вісник економічної науки України*, 2022. № 2 (43). С. 170-187; Фокін В. П. Українському народу – стабільний плановірностіркий людський розвиток (історико-аналітичні нариси, спогади та роздуми). Частина 4. Інституалізація економічного суверенітету незалежної України (витоки сьогодення). *Вісник економічної науки України*. 2023. № 1 (44). С. 189-206.

Присвячується 77 річниці з Дня народження і 55 річниці науково-освітнянської діяльності академіка АЕН України, д.е.н., професора Столярова Василя Федосійовича, Заслуженого діяча науки і техніки України, соратника.

Друкується в авторській редакції.

борної України відбулося в день народження Віталія Андрійовича – 14 листопада 1990 року.

Збереження курсу демократичного соціалізму проявилась і у повторному очолюванні Урядом Віталієм Андрійовичем Масолом у період з 10 липня 1994 р. по 6 березня 1995 р. Наступне керівництво Урядів України обирало курс не на вдосконалення і розвиток соціально-орієнтованої економіки, а на злам соціалістичного укладу життєдіяльності українського народу на капіталістичний з принципово новим соціальним статусом громадян у взаємовідносинах базису і надбудови, яка формувалася на партійно-клановій основі. Динаміка соціалізації суспільства уповільнилась.

На теренах останнього десятиріччя минулого століття вищі органи виконавчої влади України були зорієнтовані на здійснення в подальшому прогресивного розвитку мирної і працелюбної життєдіяльності нації, на збереження сталої соціальної поведінки і укріплення соціальної відповідальності українського народу. Реально підвищувався рівень і якість його життя у більш повному задоволенні суспільних і особистих потреб. Розбудовувалась система оцінки життєдіяльності народу шляхом забезпечення цілеспрямованого людського розвитку Республіки-Держави.

Передбачалось поєднання досвіду планового керівництва народним господарством та очікуваних потенціальних переваг ліберальної ринкової економіки. Завдяки проведенню адміністративно-господарських реформ 1966-1990 рр. відбувалось підвищення результативності і якості трудової діяльності колективів підприємств і об'єднань республіканських і союзно-республіканських міністерств і відомств, підпорядкованих Уряду УРСР.

Планомірне і стабільне становлення соціальної і економічної демократизації передбачалось шляхом інтенсифікації суспільного виробництва, яка розглядалась як процес цілеспрямованого вдосконалення усіх трьох елементів праці: засобів виробництва, предметів праці і робочої сили. Оптимізувались організаційно-економічні відносини, їх органічна єдність і гармонійна цілісність. Науковці і прихильники використання досвіду планового керівництва народним господарством союзної республіки орієнтувались на використання товарно-грошових відносин суб'єктів народного господарства з внутрішніми і зовнішніми партнерами з бізнесу.

Тобто, в 1987-1992 рр. в Україні будувалася соціально-орієнтована, соборна, суверенна і незалежна держава з впровадженням ринкових методів господарювання.

В монографічному дослідженні «Інтенсифікація и система управління промисловим виробництвом (организационно-экономический аспект)», підготовленого в Науково-дослідному економічному інституті Держплану УРСР (Київ, Наукова думка, 1988 р.), з використанням категорій матеріалістичної діалектики: форма і зміст, причина і

наслідок, одиничне, особливе і загальне та інші, були визначені основні напрями, признаки і умови інтенсифікації на різних рівнях планового управління народним господарством, їх взаємопереходи та методи узгодження [2, с. 5-13]. В цій авторській монографії основні напрями інтенсифікації соціалістичного суспільного виробництва в Україні в XI (1981-1985 рр.) і XII (1986-1990 рр.) п'ятирічках В. Ф. Столяровим були систематизовані наступним чином:

- розвиток науки і підвищення рівня планово-аналітичної роботи на різних рівнях управління;
- структурно-інвестиційна перебудова галузей і секторів народного господарства;
- створення цілісної, ефективної і гнучкої системи управління народним господарством на засадах суспільної власності на землю, засоби виробництва, мінерально-сировинні ресурси, фінанси та інвестиції в умовах становлення розвинутого соціалізму в 1981-1990-х роках.

Вихідними умовами інтенсифікації суспільного виробництва Української РСР в XI та XII п'ятирічках виступали:

- міцний виробничий потенціал народного господарства, який забезпечував збільшення долі амортизаційного фонду в ресурсній частині капітальних вкладень у порівнянні з долею виробничого накопичення в національному доході та зменшення долі продукції I підрозділу у сукупному суспільному продукті, що засвідчувало про зниження витрат уречовиненої праці на одиниці кінцевого продукту;
  - збільшення у відтворювальній структурі капітальних вкладень виробничого призначення долі витрат на технічне переозброєння і реконструкції діючого виробництва у порівнянні з новим будівництвом, а у технологічній структурі капітальних вкладень – долі витрат на оновлення активної частини виробничих фондів;
  - збільшення долі вторинних ресурсів у загальному ресурсоспоживанні завдяки поглибленню переробки вихідних природних ресурсів та використанню відходів виробництва;
  - здійснення прогресивних структурних змін в між- та внутрішньогалузевих і регіональних пропорціях розвитку галузей промисловості, народного господарства відповідно суспільних потреб;
  - вдосконалення організації праці, виробництва і управління на основі посилення спеціалізації, концентрації, комбінуванні і кооперації первинних, базових суб'єктів господарювання.
- Результативними ознаками інтенсифікації суспільного виробництва Української РСР в XI та XII п'ятирічках були:
- випереджаюче зростання національного доходу у порівнянні з нарощуванням сукупного суспільного продукту, з одного боку, та зростанням капітальних вкладень, з іншого;

• зближення темпів зростання I та II підрозділів суспільного виробництва, групи «А» і «Б» промисловості;

• випереджаючий розвиток переробних галузей промисловості і народного господарства у порівнянні з видобувними та сировинними галузями (в першу чергу, засобів праці у порівнянні з видобутком мінерально-сировинних ресурсів).

Наприкінці 80-х і на початку 90-х років минулого століття народне господарство Української РСР у складі Союзу РСР було представлено значним паливно-енергетичним комплексом, потужною чорною і кольоровою металургією, багатогалузевим машинобудуванням і хімією, розвинутими галузями легкої і харчової промисловості. В канун XIII п'ятирічки (1991-1995 рр.) промисловість УРСР виробляла: п'яту частину промислової продукції СРСР, в тому числі біля половини загальносоюзного видобутку залізної і 2/3 марганцевої руди, четверту частину вугілля; кожену третю тонну чавуну, сталі і прокату; третину великих електричних машин, включаючи турбіни для атомних електростанцій; половину силових трансформаторів; 3/4 загальносоюзного випуску тепловозів, магістральних електровозів, третину тракторів і хімічного обладнання; четверту частину екскаваторів і сільськогосподарських машин.

Формування науково-виробничого потенціалу УРСР протягом VIII-XII п'ятирічок здійснювалося під методичним керівництвом Міжвідомчої комісії Держплану УРСР, яку очолював автор нарисів, по впровадженню нових методів планування і економічного стимулювання, нових методів господарювання і вдосконалення організації управління в системі республіканських і союзно-республіканських міністерств і відомств, підпорядкованих Раді Міністрів УРСР. Діяльність Міжвідомчої комісії здійснювалась з використанням Закону планомірного пропорційного розвитку та Закону усупільнення засобів виробництва первинних, базових об'єктів господарювання як об'єктів планово-економічного управління.

В останній плановій п'ятирічці (1986-1990 рр.) продовжувалась господарська реформа 1966-1985 років з визначенням і освоєнням положень самоорганізації, самофінансування і самоуправління первинними, базовими суб'єктами господарювання. Одночасно уточнювались основні напрями діяльності Ради Міністрів УРСР і оновлювалась структура його апарату з орієнтацією на підвищення економічної самостійності України у складі Союзу РСР. В 1975-1986 рр. було скасовано 14 міністерств і відомств і 83 органів середньої ланки адміністративно-планового керівництва народним господарством. Управлінський апарат скоротився на 80 тис. чоловік з річним фондом заробітної плати у 227 мільйонів карбованців [2, с. 174].

Управління галузями важкої промисловості було реорганізовано шляхом створення 8 державних виробничих об'єднань: 5 – у чорній металургії; 2 – у

вугільній промисловості; 1 – в геології. Було укрупнено 1500 підприємств, цехів, участків та їх структурних підрозділів.

В 1985 р. в промислового виробництві України приріст середньої заробітної плати на 1% приросту продуктивності праці складав 0,86.

В 1986-1987 рр. в 1,4 раза зменшилось число збиткових підприємств. Середньорічні темпи приросту продуктивності в промисловості республіки були в два рази вищі у порівнянні з 1981-1982 рр. і в 1,2 раза вище чим у 1983-1985 рр.

З січня 1988 р. більше третини підприємств, що діяли на основі самоорганізації, самофінансування і самоуправління, випускали більше половини продукції промисловості в умовах повної гозпрозрахункової діяльності [2, с. 174]. Планово-економічна самостійність цих підприємств і об'єднань стала передтечею переходу до вільної, ринкової економіки зі збереженням традиційних та пошуком нових ринків збуту своєї продукції.

В 1987-1992 рр. світовою спільнотою Україна розглядалась за своїм науково-технічним, виробничо-економічним і енергетично-військовим потенціалом як друга Франція, що розташована у Східній Європі. В цих роках при формуванні планово-ринкової економіки в системі об'єктивних економічних законів на перші щаблі рангів визначались, крім Закону планомірного пропорційного розвитку і Закону усупільнення засобів виробництва, також Закон гармонізації попиту і пропозиції і Закон вартості, як підґрунтя впровадження ліберальної економіки. Взаємодія цих законів визначала сукупність монетарних методів державного регулювання національної економіки в умовах суверенітету і незалежності, насамперед шляхом переформатування базису і надбудови українського суспільства та впровадження соціально-адекватного менеджменту їх узгодженої взаємодії.

Пріоритетним напрямом переходу від планової до ринкової економіки суверенної і незалежної України була визначена реструктуризація суспільної власності згідно ієрархії економічних інтересів працівників, трудових колективів, регіонів і держави, представленої Центром єдиного народногосподарського комплексу на національному рівні.

Проектом п'ятирічного плану на 1991-1995 роки передбачалась, по-перше, подальше вдосконалення комплексної системи управління народним господарством в умовах багатосторонньої інтенсифікації; по-друге, впровадження оцінки ефективності управління з врахуванням інтенсивності розвитку з розробкою заходів подальшого вдосконалення методів управління; по-третє, композиційне програмно-цільове індикативне планування з розширенням впровадження економічних важелів господарювання; по-четверте, структурна перебудова народного господарства і вдосконалення організації управління під впливом нових форм господарювання.

Корінним фундаментальним законом України, як соборної держави, вважається забезпечення єдності духовного і матеріального, душі і тіла, внутрішнього природного усвідомлення народом відчуття рідної української землі та її природних ресурсів національною скарбницею власного генофонду. Сутність і зміст духовно-сакральної місії народу полягає у забезпеченні національно-історичної спадковості поколінь щодо рідної мови і культури, звичаїв і традицій, освіти і науки та інших складових національної скарбниці.

Свідоме порушення корінного фундаментального закону України призводить до деградації і депопуляції нації (згідно даних Міграційної служби України станом на 16 травня 2023 р. на території України мешкало 23,37 млн чоловік проти 51,7 млн чоловік на момент отримання незалежності).

Напроти, свідоме використання корінного фундаментального закону України призване забезпечити розширене соціальне відтворення – **«зростання кількості нових поколінь і досягнення вищих їх соціальних якостей»** [1, с. 348].

Науково-методичними проблемами людиноцентриської соціально-економічної демократизації в соборній («свободній в абсолютній єдності»), суверенній і незалежній Україні стало визначення, збереження і подальший розвиток соціальної справедливості в економічній трансформації соціального статусу усіх верств українського суспільства. Економічна демократизація на основі лібералізму не повинна була б супроводжуватись і призводити, насамперед, до його **«Соціальної ексклюзії»**, **«Соціальної мімікрії»**, **«Соціальної поляризації»** і **«Соціальної стратифікації»**. Наведені соціологічні характеристики соціальної демократизації суспільства вчені-енциклопедисти визначають наступним чином:

«Соціальна ексклюзія» – це механізм соціального розмежування (відмежування) груп з нерівними можливостями та життєвими шансами, який закріплює і відтворює економічний, політичний, культурний та інституційний вимір соціальної диспозиції певної соціальної групи. **«Соціальна ексклюзія»** розкриває механізм невключеності у соціальні мережі обміну ресурсами – від інформації до послуг, від моральної до матеріальної підтримки [1, с. 340].

«Соціальна мімікрія» – це спосіб життєдіяльності, сутність якого полягає в опосередкованості дії, свідомому намірі людини вибірково уподібнюватися навколишньому середовищу з метою виживання, або поліпшення свого становища через приховування істинної системи своїх ціннісних орієнтацій та справжніх намірів [1, с. 341].

«Соціальна поляризація» – це показник високого рівня економічної та соціальної нерівності, що виражає крайнє становище соціальних груп заможних та бідних у соціальній ієрархії, який доходить до протистояння між ними (до поляризації) [1, с. 343].

«Соціальна стратифікація» – характеристика динаміки соціальної структури суспільства, яка виражається в існуванні вищих і нижчих класів. Її основою і сутністю є соціальна нерівність, що виявляється в нерівномірному розподілі прав і привілеїв, відповідальності та обов'язків, соціальних цінностей, влади, впливу тощо [1, с. 346].

Робочою гіпотезою заключної частини історико-аналітичних нарисів автора був стислий розгляд альтернативних варіантів державним рішенням в сфері управління національною економікою у 1991-2021 рр., обґрунтованих під керівництвом д.е.н., професора Столярова Василя Федосійовича. Переосмислення потенціальних стратегічних помилок і тактичних промахів націлено на підвищення ролі вітчизняної фінансової і економічної науки у повоєнному оновленні державотворення соборної, суверенної і незалежної України.

Оцінка передумов підготовки альтернативних рішень включала систематизацію відповідних публікацій в матеріалах Дискусійного клубу Академії економічних наук України (АЕНУ), представлених в журналах «Вісник економічної науки України» (ВЕНУ), «Економічний вісник Донбасу» (ЕВД) і Збірнику наукових праць АЕНУ «Управління економікою: теорія та практика» (Чумаченківські читання).

1992 р. – створення Національної Академії економічних досліджень, підпорядкованої безпосередньо Уряду, як альтернативи створення Державної думи України (ВЕНУ. 2014. №3 (27). С. 113-126).

1993 р. – домагання введення України кандидатом у постійні члени Ради Безпеки ООН з правом голосу «вето», як держави з потенціалом ядерної зброї і як країни, що значно постраждала в роки ВВВ (1941-1945 рр.), жахливих наслідків від Чорнобильської катастрофи 26 квітня 1986 року, а не організація військової конверсії (Програма кандидата в Народні депутати України по Печерському виборчому округу № 11 м. Києва В. Ф. Столярова від 27 березня 1994 року (ВЕНУ. 2014. №3 (27). С. 113-126).

1993 р. – схвалення Концепції і Системи програмно-цільового індикативного планування соціально-економічного розвитку держави і регіонів, а не вдосконалення директивного планування (Програма кандидата в Народні депутати України по Печерському виборчому округу № 11 м. Києва В. Ф. Столярова від 27 березня 1994 року (ВЕНУ. 2014. №3 (27). С. 113-126).

1994 р. – впровадження вітчизняної двосекторної моделі соціально-орієнтованої економіки «План-Ринок», а не англосаксонської моделі ринкової економіки на засадах приватної власності на землю, засоби виробництва, мінерально-сировинні ресурси, фінанси та інвестиції (Програма кандидата в Народні депутати України по Печерському виборчому округу № 11 м. Києва В. Ф. Столярова від 27 березня 1994 року (ВЕНУ. 2014. №3 (27). С. 113-126).

1995 р. – впровадження бюджетного федералізму у взаємовідносинах Центру і Регіонів на основі фінансових нормативів бюджетної забезпеченості складових регіонального людського розвитку, а не продовження застосування Центром прямих бюджетних трансфертів для фінансового вирівнювання Регіонів (ЕВД. 2019. №3(57). С. 89-102; ЕВД. 2020. №3(60). С. 202-118).

1995 р. – реалізація Концепції розвитку ПЕК України на період до 2010 року, схваленої Верховною Радою України 2 лютого 1994 року, а не прийняття Указу президента України «Про структурну перебудову вугільної промисловості України» від 7 лютого 1996 року (№116/96) (ЕВД. 2021. №1(63). С. 197-219).

1996 р. – схвалення розробленої Центром реконструкції і розвитку економіки України при Кабінеті Міністрів України Програми виробничо-технологічної кооперації українських підприємств з підприємствами країн-членів СНД, Програми імпортозаміщення і Програми розвитку експортного потенціалу України, а не його ліквідація (ВЕНУ. 2014. №2(26). С. 131-140).

1996 р. – створення акціонерних товариств в соціальній інфраструктурі підприємств і об'єднань вугільної промисловості України, а не передача її об'єктів до комунальної власності місцевих і регіональних органів влади (Наукові звіти Науково-дослідного фінансового інституту (НДФІ) Мінфіну України 1995-1996 рр.) (ВЕНУ. 2014. №2(26). С. 131-140).

2000-2011 рр. – виконання планово-прогнозних розрахунків складових пріоритетів стійкого людського розвитку в адміністративних областях на основі індикаторів і аналітичних матеріалів щорічних статистичних бюлетенів «Регіональний людський розвиток» (з 1999 року по 92 показникам 9-ти аспектів Індексу регіонального людського розвитку – ІРЛР (ЕВД. 2019. №2(56). С. 229-256; №3(57). С. 241-281).

2004-2012 рр. – розробка Підпрограм регіонального людського розвитку за 6 аспектами 33 показників ІРЛР в узгодженості з національними завданнями та індикаторами 7-ми з 8-ми Цілей розвитку тисячоліття з 2003 р. на період до 2015 р. (ЕВД. 2020. №1(59). С. 164-180).

2011 р. – розробка Програм людського розвитку на національному і регіональному рівнях на основі положень оновленого у 2010 році Бюджетного Кодексу України (передмова Науково-практичного коментаря до Бюджетного Кодексу України, ДННУ АФУ, УДУФМТ, 2011. С. 12-27).

2012 р. – впровадження системи ППБ (Прогнозування-Планування Бюджетування) людського розвитку на загальнодержавному і регіональних рівнях (ВЕНУ. 2014. №2(26). С. 131-140; ЕВД. 2019. №3(57). С. 241-281).

2013 р. – формування Планового кодексу України як системи Стратегій, Цільових програм, По-

слань Президента України Верховній Раді, Планів і Бюджетів соціально-економічного розвитку держави і регіонів, Планів діяльності Урядів (ВЕНУ. 2014. №2(26). С. 131-140; №3(27). С. 241-155; ВЕНУ. 2021. №2(41). С. 58-68; ВЕНУ. 2022. №1(42). С. 193-204).

2014 р. – підвищення фінансової самостійності Луганської і Донецької областей Українського Донбасу як альтернативи Указу в. о. Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» від 14 квітня 2014 р. № 405 (проект АТО), (ЕВД. 2021. №1(63). С. 197-219).

2014 р. – впровадження бюджетного федералізму в державі шляхом розповсюдження на усі адміністративні області положень Закону України від 15 квітня 2014 року «Про внесення змін до Бюджетного Кодексу України щодо підвищення фінансової самостійності АР Крим та м. Севастополь» (ЕВД. 2021. №1(63). С. 197-219).

2014 р. – створення Державної навчально-наукової установи (ДННУ) «Академія економічного управління», підпорядкований Уряду і Відділенню економіки НАНУ (по аналогії з ДННУ «Академія фінансового управління» Мінфіну України), а не передача науково-методичного забезпечення реформ Мінекономіки і Мінрегіону України (ВЕНУ. 2014. №3(27). С. 113-126).

2014 р. – розробка Національної і Регіональних програм людського розвитку в умовах бюджетного федералізму і децентралізації влади, як альтернативи Державної програми регіонального розвитку на період до 2020 року (ВЕНУ. 2014. №2(26). С. 131-140; №3(27). С. 141-155; 2016. №1(30). С. 171-182).

2016 р. – розробка в системі ППБ Регіональних програм людського розвитку Луганської, Донецької і Хмельницької областей на 2016-2020 рр. як альтернативи Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (Розпорядження Уряду від 1 квітня 2014 р., №333-р) (ЕВД. 2019. №2(56). С. 229-256; 2019. №3(57). С. 241-281).

2017 р. - досягнення гармонійної життєдіяльності українців з Богом-Творцем і Природою, Людьми і Суспільством шляхом цілеспрямованого впровадження ідей бюджетного федералізму в унітарній державі на основі використання гармонійних пропорцій «Золотого перетину» у фіскально-бюджетних та фінансових взаємовідносинах Центру, Регіонів і Громад (ВЕНУ. 2019. №2(37). С. 223-237; ЕВД. 2019. №2(56). С. 229-256; ВЕНУ. 2021. №2(41). С. 33-49; 2022. №1(42). С. 32-48).

Виходячи з предмету, об'єкту і робочої гіпотези нарисів, **метою статті** є розгляд ціннісних аспектів становлення національного науково-освітнього інтелектуального потенціалу державотворців для впровадження теоретичних і прикладних ідей

планово-ринкового впливу на суб'єкти господарювання та життєдіяльності, які на основі генерації власних нових і використання інтернаціональних наукових знань забезпечать стабільний і стійкий соціально-економічний розвиток (в т.ч. людський) в Україні.

В умовах поглиблення соціальної і економічної демократизації випереджаюча підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації національних кадрів у сфері освіти і науки стосовно планово-ринкового державного регулювання соціально-економічного (в т.ч. людського) розвитку держави і регіонів як цілісності у порівнянні з зовнішнім впливом Міжнародного геополітичного бізнесу, діючого іноді на основі шантажу і наживи, брехні і зажерливості, жадібності і цинізму буде сприяти підвищенню адміністративно-кримінальної відповідальності українського чиновництва за корупційні дії та укріпленню духовної соборності, економічного суверенітету і державної незалежності нашої Республіки-Держави.

Історію як батьків не вибирають. Її треба сприймати такою, якою вона була. А це означає, що в III Універсалі Центральної Ради не слід вбачати тільки те, що Україна була проголошена народною республікою, а і те, що сталося це не без впливу Жовтневої Соціалістичної революції в Росії.

Іван Хміль, доктор історичних наук

Національно-історичні витоки соціальної і економічної демократизації в Україні. Наприкінці XIX і на початку XX століття українську революційну молодь приваблювали соціалістичні ідеали. Тодішня молодь вважала, що національного визволення можна досягнути через визволення соціальне, через спільну боротьбу разом з іншими націями проти існуючого в Росії соціального ладу. В 1881 році харківські студенти-правознавці, перебуваючи на практиці в Черкаській області, на могилі Тараса Шевченка створили таємне політичне товариство «Братство Тарасівців». Вони оголосили своєю метою боротьбу *«за самостійну, суверенну Україну, соборну, єдину та нерозділену від Сана до Кубані, від Карпат до Кавказу, без пана і хама, без класової боротьби. Федеральною за своєю суттю»* [3].

Привабливими до соціалістичних ідеалів виявились заповіді Християнського Православ'я, Української народної партії, Революційної української партії і «Братства Тарасівців». В історичних процесах соціальної і економічної демократизації самостійна Україна представлялася як Республіка робочих людей, з диктатурою пролетаріату та федеративним устроєм.

Фахівці сектору проблем ефективності управління ЕНДІ Держплану України, при завершенні розробки у 1987-1992 роках двосекторної моделі соціально-орієнтованої економіки «План-Ринок», як

продовження науково-методичного забезпечення визначення планово-економічної самостійності Республіки у складі Союзу РСР 1976-1990 рр., плідно вивчали і переосмислювали морально-духовні надбання і витоки ідей фундаменталістів українського соціалізму. Насамперед, погляди і світогляд Миколи Міхновського, Михайла Драгоманова, Сергія Подолінського, Остапа Терницького, Івана Франка, Михайла Павліка, Лесі Українки, Михайла Коцюбинського, Нестора Махно та інших. З'ясувалось, що у 1903 році Микола Іванович Міхновський особисто сформував «Десять заповідей Української народної партії», першою з яких була визначена в наступній редакції: *«Одна, єдина, неподільна, від Карпат аж до Кавказу, самостійна, вільна, демократична Україна – Республіка робочих людей»* [3].

Разом з авторською брошурою-маніфестом «Самостійна Україна», яку Микола Іванович видав у Львові у 1900 році і презентував 19 та 26 лютого того ж року учасникам Шевченківських свят у Полтаві і Харкові, «Десять заповідей Української народної партії» стали програмою Республіканської української партії, члени якої тяжили до соціалізму.

120-річчя ідей Миколи Міхновського визначилось його визнанням як ідеолога Української Державності. У 2014 році на честь Миколи Міхновського, в його рідному селі Турівка Згурівського району Київської області до 140-річчя з дня його народження було встановлено пам'ятник, а центральну вулицю Володимира Леніна було перейменоване на його ім'я.

В грудні 2015 р. в місті Бровари Київської області вулицю Карла Маркса також було перейменовано на вулицю Миколи Міхновського.

Перебуваючи на посаді Голови Згурівської районної ради, свободівець Кузьмич Степан Степанович ініціював спільно з Асоціацією фермерських господарств району збір коштів і встановлення обеліску Миколі Міхновському в адміністративному центрі району.

Постійна комісія Київської міської ради з питань місцевого самоврядування, регіональних і міжнародних зв'язків 31 серпня 2018 р. погодила перейменування Бульвару Дружби народів міста, на якому був розташований ЕНДІ Держплану УРСР з 1966 року (створювався з 1961 р.), в бульвар Миколи Міхновського.

Фахівці і сподвижники Інституту фізичної економіки імені Сергія Андрійовича Подолінського, які з 2000 р. продовжили пошукові дослідження Сектору проблеми ефективності управління ЕНДІ Держплану УРСР 1976-1990 рр., сприйняли це як сакральну ознаку. В 2021 р. засновник і директор Інституту, д.е.н., професор В. Ф. Столяров увійшов до складу Робочої групи Згурівської селищної територіальної громади під керівництвом Голови Цвика Василя Вікторовича по розробці Стратегії розвитку громади на 2021-2027 рр. Згурівська селищна територіальна громада була створена в межах колиш-

нього Згурівського району на підставі розпорядження Кабінету Міністрів України з 12 червня 2020 р. і увійшла до складу Броварського району Київської області.

Василь Столяров визначає державність України, як устрій усього матеріального і духовного буття українського народу, як комплекс тих інститутів економіки, політики, культури, релігії, міфології та інших, що діють на усій території, населеній багатонаціональним колективом. Інституалізація складових цього комплексу в органічну єдність призвана забезпечувати його стійкий еволюційний розвиток у сучасному сьогоденні та майбутньому бутті [4, с. 176].

Тобто державність України В. Ф. Столяровим розглядається як своєрідний фундамент, коріння і вінець Незалежності, Суверенності і Соборності Держави, а державотворення – як комплексні процеси утворення і розвитку держави, як єдиної соціально-економічної системи багатокладних форм власності. Принципово оновлене повоєнне державотворення в Україні як незалежної, суверенної і соборної держави - це досягнення гармонії державного, національного і територіального суверенітету з сувереном живої людини на основі зміни парадигми взаємодії Базису і Надбудови з матеріального збагачення на парадигму духовного розвитку і морального розквіту українського суспільства.

Результатом впровадження ідеології економічного лібералізму шляхом застосування англосаксонської моделі ринкової економіки відкритого типу (тобто при мінімальній втручанні держави в соціально-економічний розвиток) стали антиконституційні зміни в Базисі і Надбудові Українського Суспільства у порівнянні з плановою моделлю державотворення незалежної, суверенної і соборної України. Роздержавлення власності українського народу на засоби виробництва, землю, її надра призвело до виникнення класової структури багатих і бідних, найбагатших олігархів і феодалів та надто бідного простонароддя. В економічних відносинах Базису і Надбудови повинні були відобразитися соціально-духовні відносини, тому що фундаментом українського суспільства були, є і будуть етнічні і етичні цінності, історичні і морально-духовні традиції.

Використання досвіду впровадження методів композиції і декомпозиції планової економіки та методичного забезпечення композиційного моніторингу людського розвитку в ринковій економіці в післявоєнному відновленні України повинно сприяти формуванню нового механізму державотворення. Цей механізм призначений забезпечувати єдність і цілісність різноманітних індивідуальних особливостей населення кожного регіону та його моральних засад: духовності і освіченості, історичної спадщини, територіальної єдності, звичаїв і традицій, культури і світогляду, мирного менталітету, а також взаємозумовленого емерджентного розвитку

регіонів країни, як єдиного багатонаціонального цілого.

Впровадження післявоєнного нового державотворення потребує розгляду і переосмислення досвіду планового управління Української РСР у складі Союзу РСР, починаючи з прийняття у 1927 р. першого п'ятирічного плану розвитку народного господарства на період до 1932 року. В свій час, у 1977 р., була проведена Міжнародна науково-методична конференція, яка була присвячена 50-річчю першого п'ятирічного плану, рекомендації якої були освоєні багатьма країнами світу.

Після створення Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) у 1922 р. система державного управління Української РСР формувалась і розвивалась на принципах соціалістичного демократичного централізму, які реалізовувалися компартійною диктатурою пролетаріату. Директиви розвитку єдиного народногосподарського комплексу Союзу РСР затверджувалися на з'їздах компартій держави і республік. Демократичний централізм розглядався як механізм забезпечення органічно-діалектичної єдності централізованого планового керівництва народним господарством з самоорганізацією і самоуправлінням республіканських, регіональних і місцевих органів влади.

Головними орієнтирами досягнення абсолютної єдності вважались складові партійного механізму залучення трудящих в управління народним господарством, а головними результатами розглядались процеси гармонізації суспільних, колективних і особистих економічних інтересів, визначення ієрархії інтересів для управління через їх задоволення, забезпечених прогресивними соціальними змінами у відносинах робітників до праці, до засобів виробництва, один до одного, до трудового колективу і всього суспільства.

Демократичний централізм СРСР здійснювався шляхом організації попереднього за 1,5-2 роки всенародного обговорення Директив розвитку народного господарства Республік і Держави в цілому на черговий плановий п'ятирічний період. Пропозиції трудових колективів, республіканських, регіональних і місцевих органів влади враховувались до затвердження Центром Директив.

В умовах проведення господарської реформи 1966-1990-х років розширення прав трудових колективів, підприємств і об'єднань, республіканських, регіональних і місцевих органів влади супроводжувалася одночасним підвищенням їх відповідальності за виробничий і соціально-економічний розвиток у відповідних межах господарювання і управління.

Накопичений з 1927 р. досвід стратегічного і тактичного планування розвитку єдиного народногосподарського комплексу Союзу РСР засвідчив наявність реальних процесів економічної і соціальної демократизації в Республіках і Державі. В узагальненому вигляді вони знайшли своє відображення в

спільній постанові Ради міністрів СРСР і Державного планового комітету СРСР від 12 липня 1979 р. (№ 695) «Об улучшении планирования и усилении воздействия хозяйственного механизма на повышение эффективности производства и качества работы». Цією постановою були регламентовані за змістом та у часі складові наступної системи загальнодержавних і республіканських планових рішень:

1. Комплексна програма науково-технічного прогресу і його соціально-економічних наслідків на 20 років по п'ятиріччям – **за два роки до початку чергової п'ятирічки.**

2. Схема розміщення і розвитку продуктивних сил держави і республік на 15 років – **за півтора року до початку чергової п'ятирічки.**

3. Основні напрями економічного і соціального розвитку держави і республік на 10 років – **за рік до початку чергової п'ятирічки.**

4. План розвитку народного господарства Держави і Республік на чергову п'ятирічку – **за рік до її початку.**

В Українській РСР у 1981-1988 рр. Комплексна програма науково-технічного прогресу і його соціально-економічних наслідків, Схема розміщення і розвитку продуктивних сил і Основні напрями соціально-економічного розвитку були розроблені на 1986-2005 рр. і на 1991-2010 рр., а п'ятирічні плани – на 1986-1990 рр., 1991-1995 рр. та на 1996-2000 рр.

По результатам проведення господарської реформи 1976-1985 рр. Радою Міністрів СРСР і Державним плановим комітетом СРСР 17 липня 1987 р. була прийнята постанова «О перестройке планирования и повышении роли Госплана СССР в новых условиях хозяйствования» (№816). Позитивні результати впровадження нових методів планування і економічного стимулювання, нових методів господарювання і організації управління в Українській РСР створили підґрунтя і передумови подальшої соціальної і економічної демократизації Українського Суспільства у складі Союзу РСР на засадах планово-економічної самостійності.

Маючи на меті утвердити суверенітет із самоврядування народу України, Верховна Рада Української РСР 16 липня 1990 року проголосила державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність у зовнішніх зносинах [5].

В Декларації про державний суверенітет України було наголошено, що Українська РСР визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загальноновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права, а також позаблоковий нейтралітет.

Декларація про державний суверенітет України визнавалась основою нової Конституції і Законів України, принципи якої передбачалось використати для підготовки і укладання 20 серпня 1991 року но-

вого Союзного договору на заміну Договору про створення Союзу РСР 1922 року.

Розвиваючі положення Декларації про державний суверенітет України під особистим керівництвом і кураторством автора нарисів, були розроблені Державною економічною радою при Кабінеті Міністрів України (Держекономрадою) і прийняті Верховною радою України під головуванням Л. М. Кравчука Закон УРСР «Про економічну самостійність Української РСР» (серпень 1990 р.), Концепція і Програма переходу України до ринкової економіки (жовтень 1990 р.).

Проекти Закону, Концепції і Програми готувались з врахуванням досвіду депутатської діяльності автора нарисів в Верховній Раді СРСР XI скликання (1988-1989 рр.) від Лисичанського територіального округу Луганської області та XII скликання (1989-1991 рр.) від Дарницького виборчого округу № 6 міста Києва. Ці загальнодержавні рішення мали фундаментальну основу для визначення ролі і міста республіки в новому Союзному договорі, підписання якого було намічено на 20 серпня 1991 р. Але цього не відбулося після подій 18-21 серпня в Москві зі створення і дії Державного комітету з надзвичайного стану СРСР (ДКНС) та прийняття позачерговим засіданням Верховної ради Української РСР 24 серпня Акту незалежності України.

Новий Союзний договір був підписаний від України автором нарисів але не в редакції, яку вимагав президент СРСР Михайло Горбачов. Останній разом з Президентом України Леонідом Кравчуком і Головою Верховної ради РСФСР Русланом Хазбулатовим виступали свідками-асистентами цієї події, зафіксованій на фото. Авторучка, яка була використана для підпису, була передана в музей Кабінету Міністрів України [6, с. 829].

Михайло Горбачов 22 серпня 1991 року в телефонній розмові запропонував Вітольду Фокіну посаду прем'єр-міністра СРСР на заміну Валентину Павлову, як учаснику ДКНС [6, с. 825].

Автор нарисів не прийняв цю пропозицію, не зрадив рідної землі, не пішов на свідоме порушення корінного фундаментального закону української держави - забезпечення національної історичної спадкоємності поколінь щодо рідної мови і культури, звичаїв і традицій, освіти і науки та інших складових національної скарбниці країн слов'янської цивілізації і християнського православного обряду.

Перший прем'єр-міністр України В. П. Фокін залишився твердим і переконаним апологетом Союзу Незалежних Держав, переконуючи в цьому учасників підготовки Білорезьської Угоди від 8 грудня 1991 р. Він відстоював ідею Союзу, який мав би єдину стратегічну армію, валюту але не у формі Федерації, що має єдиний Центр, єдину Конституцію, а у формі Конфедерації як Союзу держав, утворених на основі договорів [6, с. 829].

Професор В. Ф. Столяров в дискусіях з автором історико-аналітичних нарисів при їх підготовці відстоював сучасне уявлення про Конфедерацію як *«Союз кількох держав, об'єднаних договором про взаємні гарантії, які характеризуються збереженням цілковитої політичної незалежності всіх її членів, відсутність в них єдиної центральної влади, єдиного законодавства, єдиної грошової системи, тощо»* [7].

Особливою формою Конфедерації є Кондомініум як управління певною територією двома і більше державами. Якби новий Союзний договір 1991 року передбачав створення Конфедерації то мали б місце основи встановлення одночасного спільного управління Україною і Росією наприклад, Кримом, Донбасом, Кубанню, Тюменню, Алтаєм, окремими районами Західної Сибірі та інших територій бувшого Союзу РСР. Тобто з урахуванням систем розселення українців та їх ролі в освоєнні територій.

Так званий горбачевський «нульовий варіант» розподілу території Союзу РСР в межах кордонів Союзних республік не виправдав себе як реперна точка подальшої еволюційної соціальної і економічної демократизації. Можливо було би за цими ознаками Конфедерації і Кондомініуму проведення нового загальносоюзного референдуму, а також розгляд можливостей оптимізації його структури за участі соціалістичних країн Східної і Центральної Європи.

В сучасних умовах ідеї віртуального Кондомініуму доцільно використати при моделюванні потенційних міждержавних гуманітарних утворень України, наприклад, з Польщею (Галичина), Угорщиною (Закарпаття), Румунією (Буковина), а також зі Словаччиною, Болгарією, Сербією та іншими країнами слов'янської цивілізації, які у свій час входили до складу соціалістичних країн Ради Економічної Взаємодопомоги (РЕВ) на чолі з СРСР.

В Вікіпедії визначається що деякі Конфедеративні утворення існували досі тривалий час: Швейцарія – 558 років (1291-1849 рр.), Нідерланди – 216 років (1579-1795 рр.), Німеччина – 49 років (1815-1864 рр.) тощо. В новітній історії зафіксовано створення Конфедерації Сенегамбія, яка після 8 років існування розпалась на первинні складові – Сенегал і Гамбію. Прикладом Кондомініуму на сьогодні є досвід Іспанії і Франції, які здійснюють спільне управління Долиною Андорри [7].

Одним з національно-історичних витоків державотворення в Україні доцільно визнати позиції Михайла Грушевського ще на початку минулого століття. Він вважав: *«Слідуючою формою об'єднання міг би бути такий округ, як «земля», проєктована законом Центральної Ради, проведенням фракцією УПСР. Приблизний поділ території України на такі землі на основі географічних комунікаційних та економічних даних приблизно з одним мільйоном людності в землі, був би тоді ви-*

роблений і прийнятий, і ці землі мали заступити повіти, з одного боку, губернії – з другого. Коли загальна організаційна робота буде скуплена в органах земель, а всеукраїнський конгрес обмежиться тільки тим, що до конче мусить бути скуплене в центральнім органі, як справи міжнародної політики, оборона адміністрація військова і морська і та інше, все інше буде виділено компетенцію землі, то українська республіка в останнім рахунку буде федерацією земель – сполученими штатами України. Чи буде Українська Республіка формально зватись федеративною чи ні, фактично вона однаково повинна організовуватись як Федерація своїх фактичних республік-громад. Всяке нагадування громадам механічної унітарності примусових зв'язків буде величезною помилкою, яка викличе тільки відпір, реакцію, центробіжність, або й дасть ґрунт для нових усобиць» (М. Грушевський. Хто такі українці і чого вони хочуть. Київ, 1991, с. 230-232).

На жаль, події в Україні в сфері державотворення відбувались не по Грушевському. Ідеї територіально-земельної федералізації були розвинуті у 2009 році докторами економічних наук, професорами Ковальчуком Трохимом Тихоновичем, Черняком Володимиром Кириловичем і Шевчуком Василем Яковичем. В монографії «Актуалітети політики розвитку» з використанням національно-історичних витоків земельного розмежування і заселення територій України вони обґрунтували об'єднання 24 областей України у 8 «Країв»: Карпатський, Поліський, Подільський, Київський, Слобожанський, Придніпровський, Причорноморський і Донецький. Географічні межі пропонованих «Країв» враховували етнічний склад населення, його світогляд, культуру і традиції, структуру базового виробничого потенціалу і міцність внутрішнього регіональних зв'язків [8, с. 311].

Розроблена в 1987-1992 роках фахівцями Сектору проблем ефективності управління НДЕІ дво-секторна модель соціально-орієнтованої економіки «План-Ринок» задовольняла ознакам Кондомініума: управління багатьма формами власності базового, первинного ланцюга господарювання та окремими територіями.

Фахівці Інституту фізичної економіки імені С. А. Подолинського в матеріалах дискусійного клубу Академії економічних наук України констатують що накопичені знання і нові конструктивні ідеї інституалізації бюджетного федералізму післявоєнної України стануть основою перетворення Києва в духовно-інтелектуальний центр, в місто-матір слов'янської єдності гармонії і порядку часів Київської Русі [9].

Професор В. Ф. Столяров вважає що організація Кондомініуму на території соборної, суверенної і незалежної України на основі національної системи цінностей повинна відповідати сучасним уявленням сталого розвитку людства, інтегрованих

тьома складовими категорії **«Мудрість природи»** [11, с. 13, 15, 16]:

1. **«Матриця природи»** – це розуміння механізмів природи як складового взаємовідношення між життям, інформацією і всесвітом.

2. **«Мистецтво життя»** – це розуміння механізмів природи, яке знайдено у світових культурах, в мистецтві, в соціальних нормах і в технологічній етиці в минулому і сьогодні, що відкриває можливість для майбутнього.

3. **«Розвиток екоспільнот»** – це створення нового способу життя, в якому Суспільство і Уряд планують і розвивають національне виробництво, споживання, охорону і відтворення природи для підтримки того способу життя, яке забезпечує гармонію людини з природою.

Цільовими показниками стабільного соціально-економічного (в т.ч. людського) розвитку спільного управління територіями та регіонами держав-засновників Конфедерації, повинні бути показники-індикатори **Рівня, Стандартів і Якості** життя населення.

1. **Рівень життя** – це комплексний показник, що характеризує досягнуте задоволення матеріальних і духовних потреб людини і суспільства загалом, відображаючи в кінцевому результаті добробут населення. Причому структура матеріальних і духовних потреб людини адекватна структурі людської діяльності, початковим моментом і метою якої є їх задоволення.

2. **Стандарт життя** – це соціально прийнятний норматив життя. У ряді країн існують офіційні певні стандарти життя і, крім того, кожна соціальна група чи спільнота, навіть кожна людина, має свій власний суб'єктивний стандарт. Стандарт життя також змінюється із часом але ця зміна відбувається дискретно у міру якісної зміни соціально-економічної системи.

3. **Якість життя** – це співвідношення рівня життя та прийнятого стандарту. Цей критерій показує ступінь задоволення потреб, а оскільки потреби виникають тільки за наявності потенційних можливостей, то якість життя фактично відображає рівень рівноваги соціально-економічної системи і характеризує рівень соціальної поведінки і напруги населення.

В преамбулі Угоди про створення Співдружності Незалежних Держав Білорусі, Російської Федерації і України від 8 грудня 1991 року, підготовленої за участю В. П. Фокіна, як Першого Прем'єр-міністра соборної, суверенної і незалежної України, було накреслено, що **базуючись на історичній спільності народів і зв'язками що склалися між ними, вважалося за доцільне подальший розвиток і укріплення відносин дружби, добросусідства і взаємовигідного співробітництва між слов'янськими державами. Вони повинні відповідати корінним національним інтересам і слугувати справі миру і безпеки** [11].

Об'єктивна ієрархія економічних інтересів працівників (як особистостей), трудового колективу, громад, регіонів і держави в цілому, як Центру цілісного управління національною економікою, вимагало переходу від директивного планування в адміністративно-командній системі управління до програмно-цільового індикативного планування. Це один з провідних державних регуляторів ринку в умовах дії Закону планомірного пропорційного розвитку і Закону гармонізації попиту і пропозиції.

Автор нарисів вважав, що в умовах ринкових відносин основним методом реалізації соціально-економічної політики стане програмно-цільове індикативне планування, яке буде здійснюватися Урядом Української РСР в інтересах народу Республіки. Його головною функцією передбачалось визначення цілей і пріоритетів соціально-економічного розвитку України, пропорцій розширеного відтворення, насамперед всього, що впливає на рівень і якість життя народу, а також основних макроекономічних пропорцій.

Способом реалізації програмно-цільового індикативного планування передбачався обмін інформацією, яка не носить директивного характеру, між органами державного управління та всіма суб'єктами господарювання. На цій основі передбачалась розробка довгострокових і оперативних програм соціально-економічного розвитку Республіки, а також формування структурно-інвестиційної і науково-технічної політики Уряду України [12, с. 215].

В 1991 р. Перший Уряд соборної, суверенної і незалежної України оголосив конкурс на розробку наукової системи програмно-цільового індикативного планування на різних рівнях державного управління. Колектив ЕНДІ Мінекономіки України під керівництвом д.е.н., професора В. Ф. Столярова виявився переможцем. Співвиконавцями цього державного замовлення керівництвом ЕНДІ були обрані Інститут кібернетики Академії наук УРСР (д.е.н. Власюк Володимир Степанович) і Інститут економічного прогнозування Академії наук УРСР (д.е.н. Геєц Валерій Михайлович). Результати наукових робіт ЕНДІ були використані при проведенні у 1992-1993 рр. разом з Комісією Верховної Ради України (депутат, к.е.н. Віталій Мельнічук) двох конференцій з Інститутом комплексного планування Японії та однієї конференції з Інститутом економічного і соціального розвитку Тайваню.

Першим Урядом соборної, суверенної і незалежної України було намічено більш детальне вивчення японської моделі ринкової економіки з механізмом державного регулювання, а також досвіду суміщення посад заступника міністра економіки і директора підвідомчого інституту. В зв'язку з відсутністю дипломатичних відносин України з острівним Китаєм (Тайбеєм), директор В. Ф. Столяров і його перший заступник д.е.н., професор В. Ф. Беседін, а також перший заступник міністра Мінекономіки України Мінін Леонід Іванович були запро-

шені торговельним представництвом Тайваню з науковими наробками ЕНДІ щодо програмно-цільового індикативного планування в місто Тайбей. Запрошувались Василь Федосійович і Василь Федорович та Леонід Мінін, тому поїздки здійснив тільки той, прізвище якого було вказано в запрошенні.

Наукові наробки ЕНДІ Мінекономіки України стосовно системи програмно-цільового індикативного планування в умовах переходу від планової до ринкової економіки були передані Інститутам економіки колишніх Державних планових комітетів Білорусі і Туркменії, а в Україні – використані при розробці Плану розвитку народного господарства на 1992, 1993 і 1994 рр. Наукові основи програмно-цільового індикативного планування, що були розроблені ЕНДІ, базувались на результатах кандидатського і докторського дисертаційного дослідження В. Ф. Столярова, головними результатами яких були: по-перше, визначення вихідних умов розробки плану, серед яких насамперед обґрунтування прогнозних обсягів власних фінансових і інвестиційних ресурсів, оборот вартості яких буде здійснюватися в межах господарської діяльності базових, первинних ланок господарювання; по-друге, класифікація галузевих і територіальних відтворювальних процесів з визначенням видаткових повноважень суб'єктів господарювання і органів регіонального та місцевого управління у виробничому і соціально-економічному розвитку трудових колективів і населення регіонів; по-третє, визначення системи результативних (як оціночних) і розрахункових (як основних і допоміжних) планових показників та прийомів їх композиції (агрегації або інтеграції) та декомпозиції (деагрегації або диференціації) за часом і по ієрархії державного управління.

В системі програмно-цільового індикативного планування повноваження, права і відповідальність базових, первинних ланок господарювання, регіональних і місцевих органів управління передбачалось встановлювати на основі систематизації по ієрархії галузевих і територіальних відтворювальних процесів за формами відтворення основного і допоміжного виробничого потенціалу: техніко-технологічне переозброєння діючого виробництва, його реконструкція або нове будівництво.

Повноваження органів регіонального і місцевого регулювання соціально-економічним розвитком трудових колективів обґрунтовувалось на основі оцінок процесів відтворення людського потенціалу, об'єктів соціально-культурної, побутової і транспортної інфраструктури. Видаткові повноваження суб'єктів господарювання, органів управління у виробничому і соціально-економічному розвитку трудових колективів і населення місцевості забезпечувались відповідними джерелами власних фінансових і інвестиційних ресурсів, що створювали передумови впровадження бюджетного федералізму унітарної держави.

Започатковані В. Ф. Столяровим в 1991-1992 рр. випереджаючі наукові напрацювання з Основ програмно-цільового індикативного планування забезпечило в подальшому під науковим керівництвом першого заступника директора ЕНДІ д.е.н., професора Беседіна Василя Федоровича розробку і видання в червні 2000 р. Методичних рекомендацій з прогнозування і розробки програм (через три місяця після прийняття Верховною Радою України Закону України «Про державне прогнозування і розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23 березня 2000 р. № 1602-III). Зрозуміло, що Методичні рекомендації «Прогнозування і розробка програм» формувалися заздалегідь і включали наступні розділи [14]:

I. Основні напрями, пріоритети і показники економічного і соціального розвитку. Державне регулювання економіки.

II. Основні баланси національної економіки.

III. Державні цільові програми.

IV. Капітальні вкладення. Перелік найважливіших будов.

V. Державні закупівлі.

VI. Основні показники розвитку галузей економіки.

VII. Основні показники економічного і соціального розвитку регіонів.

Активізовані В. Ф. Столяровим у 1992-1993 рр. в ЕНДІ напрями науково-методичних досліджень територіального планування і управління в умовах становлення ринкових відносин стали поштовхом в майбутньому розробки під науковим керівництвом д.е.н. професора Піли Василя Івановича:

1. Методичних рекомендацій Мінекономіки України по розробці основних показників програми соціально-економічного розвитку регіону (1997 р.);

2. Методичних рекомендацій з розробки програми соціально-економічного розвитку регіону (1997 р.);

3. Методичних рекомендацій з розробки соціально-економічного і культурного розвитку міста та адміністративного району (1999 р.).

В післявоєнний період доцільним стане моделювання сценаріїв і варіантів поглиблення соціальної і економічної демократизації України в умовах Кондомініумного управління частинами території засновників і членів віртуальної Конфедерації, в першу чергу слов'янських держав – Співдружності Незалежних Держав (СНД) – Білорусі і європейської частини Росії, а також застосування Основ програмно-цільового індикативного планування і територіального планування соціально-економічного розвитку.

Не может быть, чтобы начальник не заметил у подчинённых самоотвержения и высокой любви к добру и не принял бы, наконец, от них полезных и умных советов.

Всё-таки, скорее подчинённому следует применяться к нраву начальника, чем начальнику к нраву подчинённого. Это законней по крайней мере и легче, потому что у подчинённых один начальник, а у начальника сотни подчинённых.

Н. В. Гоголь, «Мёртвые души»

Від планово-директивної до кланово-корумпованої економіки. Роман-поема «Мёртвые души» Миколи Васильовича Гоголя, уродженця Полтавщини, увійшла до переліку 100 кращих книг усіх часів Всесвітньої бібліотеки, складеного у 2002 р. Норвезьким книжковим клубом спільно з Норвезьким Інститутом імені Нобеля. У складанні переліку прийняли участь 100 письменників з 54 країн світу, кожний з яких обирав із 100 по 10 кращих книг. Метою складання списку був відбір найбільш значимих творів світової літератури з різних країн, культур і часів [16].

У списку дев'яти творів російською мовою на перших п'яти місцях міжнародними експертами визначені твори авторів українського походження: Миколи Гоголя «Мёртвые души» (1842 р.); Федіра Достєвського «Преступление и наказание» (1866), «Идиот» (1869), «Бесы» (1872), «Братья Карамазовы» (1880). Твори російських авторів: Льва Толстого «Война и мир» (1864-1866), «Анна Каренина» (1877), «Смерть Ивана Ильича» (1886); Антона Чехова «Рассказы» (1886) зайняли 6, 7, 8, 9 місця. При цьому з визначеного списку дев'яти творів творів рівня світової літератури тільки прізвище автора «Мертвих душ» виданих на чверть століття раніше інших творів російською мовою було вказано з ім'ям і по батькові – Николай Васильевич Гоголь [16].

У романі-поемі Миколи Васильовича Гоголя «Мёртвые души» представлений кріпосницький образ Росії 1835-1852 років у вигляді стрімкої трійки коней, яким начебто дають дорогу інші народи і держави. Але Микола Васильович описує Росію як країну глибоко вражену вадами і пороками, бідністю і корупцією, що саме злидні і гріховність визначають її містичне відродження і розквіт в жвавій трійці коней, як символу російського руху у майбутнє, і яку навіть неможливо випередити. В кареті їде шахрай Чічіков, а керує нею П'яниця-кучер.

В авторській рубриці «100 книг, що потрясли світ» в есе «Николай Васильевич Гоголь. Живые и мёртвые души» (журнал «Юность». 2013. № 4) письменниця Олена Сазович вважає, що *«по сей день среди нас живут пять характеров гоголевских помещиков. Слщавые паразиты маниловы, безалаберные панибраты ноздрёвы, сетующие торгашки коробочки, твердолобые грубияны собакевичи, патологические скряги плюшкины. Ни одного утешения! Мёртвые души. Умирание челове-*

ческого в человеке. Сегодня они живут как никогда. И, конечно, – главный мерзавец Чичиков. Этакий мошенник, авантюрист, скупающий мёртвые души. Точнее, по Гоголю, – «хозяин», «приобретатель», а по-простому – подлец...» [16].

Готуючи історико-аналітичні нариси і переосмислюючи процеси державотворення в Україні на початку 90-х років (1991-1994 рр.) минулого століття, автор віртуально уявив собі сучасних українських поміщиків – олігархів, феодалів, чиновників, парламентарів – з характером гоголівських героїв «Мертвих душ». Реальне переведення українського народу з соціалістичного укладу життя на капіталістичний супроводжувалось процесами перетворення конкурентоздатних «живих» підприємств в «мертві», в металобрухт для його подальшого продажу за кордон. Активну діяльність цих процесів супроводжували окремі представники «червоного директорату», національного чиновництва і свідомі парламентарії, а також окремі представники правоохоронних органів, але тільки з рейдерськими навичками.

Результати майбутньої фінансово-економічної оцінки динаміки людського капіталу України та об'єктивні результати інвентаризації промислового потенціалу Республіки «до» і «після» переведення народного господарства з планово-директивної до ліберальної ринкової економіки 1994-2000-х років безумовно будуть жахливими. Суверенна і незалежна Україна за рівнем життєдіяльності народу з кращої, першої Республіки у складі Союзу РСР перетворилась в найбіднішу країну Європи з русофобським діагнозом.

Автор нарисів, з використанням алгоритму сюжету поеми Миколи Васильовича Гоголя «Мёртвые души», уявив віртуальну модель переведення народного господарства України і Росії на використання переважно товарно-грошових відносин у порівнянні з засадами і методами директивно-планової економіки.

В типовій для постсоціалістичних країн віртуальній трійці коней, які символізують таємничий, скритний рух до деградації, дебілізації і депопуляції українського і російського народів, роль корінного коня відігравала англосаксонська модель вільної ліберальної економіки. Функції лівого присяжного коня виконував Міжнародний валютний фонд, а правого присяжного коня - Федеральна резервна система США. Роль Кучера української та російської карети виконували Давоський економічний форум в партнерстві з представниками Ватикану і використанням «Фонду Відродження» Джорджа Сороса і для практичної реалізації ідей і глобальних задумів Збігнева Бжезінського.

Продовжувалось формування і укріплення нового світового порядку, в якому людський розвиток перетворювався у боротьбу зла з добром, матеріального з духовним за світогляд слов'янських народів,

за їх «мертві душі», за знищення людського в людях шляхом розповсюдження зла, ненависті, вульгарності, порнографії, наркоманії, педофілії і спільноти ЛГБТ.

Російська і українська карети віртуальної трійки коней починаючи, відповідно, з 1993 і 1994 рр. рухались від соціалізму до капіталізму за принципом «Розділай і володарюй». «Хазяєва» і «приобретатели» (по Гоголю) були представниками геополітичного бізнесу країн-членів групи G7: США, Велика Британія, Нідерланди, Німеччина, Франція, Італія, Японія за участі вітчизняних агентів впливу від кінцевих бенефіціарів.

Колеса карет для України і Росії мали свої цивілізаційні орієнтири і призначення: ліве колесо української карети руху в майбутнє було визначено процесами євроінтеграції до країн-членів Євросоюзу, а праве колесо – до політико-громадянської інтеграції з США, як гегемоном однополярного світу. Ліве колесо російської карети було націлене на процеси соціально-економічної інтеграції з Білорусією і Україною згідно Угоди про створення СНД від 8 грудня 1991 р., а праве колесо – до Євразійського партнерства з країнами-членами ШОС і БРІКС.

Відомо що, до складу ШОС (Шанхайська організація співробітництва) входять Індія, Іран, Казахстан, Киргизія, Китай, Пакистан, Росія, Таджикистан, Узбекистан. Спостерігачами при ШОС стали: Афганістан, Білорусь, Монголія та 14 країн – партнерами діалогу. До складу БРІКС входять п'ять держав-засновників: Бразилія, Росія, Індія, Китай, Південна Африка, а з січня 2024 р. запрошено ще 6 держав: Аргентина, Єгипет, Іран, Об'єднані Арабські Емірати, Саудівська Аравія, Ефіопія.

В перший рік незалежності України (1992 р.) віртуальна модель трансформації економіки історично визнаного розвинутого соціалізму на ринкові методи господарювання автором нарисів також була уявлена і переосмислена у вигляді гоголівської карети віртуальної трійки коней руху в майбутнє, тільки за «Живі душі». Віртуальна трійка коней руху соборної, суверенної, і незалежної України в майбутнє передбачала переважання добра над злом, духовного над матеріальним, Бога-Творця на Дияволом і Бісовщиною, за подальший розвиток людського в людях: добра, кохання, доброзичливості, бажання дітонародження, вихованості, освіченості і культури.

Гоголівська карета віртуальної трійки коней руху в майбутнє для соціально-орієнтованої держави була націлена на практичну реалізацію **Першим Урядом соборної, суверенної і незалежної України принципів свободи (корінний кінь), справедливості (правий присяжний кінь) і солідарності (лівий присяжний кінь)** в життєдіяльність українського суспільства шляхом забезпечення реальної державності, демократії, достатку, духовності і довіря в кареті інтеграції парадигми «ЗС+Р» і доктрини «5Д».

Карету трійці опанували урядовці, народні депутати усіх рівнів, голови державних адміністрацій областей і районів, керівники підприємств і об'єднань - базових, первинних ланок господарювання.

Роль Кучера в українській моделі віртуальної трійки коней руху в майбутнє Першим Урядом суверенної і незалежної України відводилась фахівцям Державної економічної ради (Держекономради) при Кабінеті Міністрів України з залученням консультантів і експертів вітчизняної фінансової і економічної науки. В першу чергу, з Сектору проблем ефективності управління ЕНДІ Держплану УРСР, співробітники якого здійснювали науково-методичне забезпечення господарських реформ і масштабних економічних експериментів в 1976-1990-х рр. Тим самим забезпечувалась би спадкоємність діяльності Держекономради організації, методам і результатам роботи Міжвідомчої комісії Держплану УРСР по впровадженню нових методів планування і економічного стимулювання, нових методів господарювання і організації управління.

В монографії В. Ф. Столярова «Интенсификация и система управления промышленным производством (организационно-экономический аспект)» (Київ: Наукова думка, 1988) була визначена загальна схема організації і чотири напрями координації досліджень секторів вітчизняної науки (академічного, вузівського, галузевого і заводського) стосовно продовження і завершення розробки Основ теорії і методології цілісної, ефективної і гнучкої системи управління народним господарством (з врахуванням змін в організаційно-економічних відносинах суб'єктів ринку) [2, с. 165].

В 1987-1989 рр. повноваження, функції і структура Ради Міністрів і Держплану УРСР та його Економічно науково-дослідного інституту (ЕНДІ) мали функціонально-галузевий характер відповідно міжгалузевий і міжрегіональній структурі єдиного народногосподарського комплексу Союзу РСР. Функціональні і зведені відділи Держплану УРСР організовували розробку і формування завдань до Основних напрямів економічного і соціального розвитку на десятиріччя (на період до 2005 року) і Планів економічного і соціального розвитку республіки на 1991-1995 роки. Склались основні баланси макроекономіки, міжгалузеві і міжрегіональні матеріальні баланси міжреспубліканських і внутрішньо-республіканських зв'язків підприємств країн-членів СНД (згідно схем виробничо-технологічної кооперації).

НДЕІ свої наукові дослідження здійснював в напрямку методичного забезпечення і реального виконання прогнозно-планових розрахунків завдань до Основних напрямів перспективного розвитку і до чергового п'ятиріччя. Сектор проблем ефективності управління Інституту разом з Відділом нових методів планування Держплану УРСР здійснював методичне забезпечення діяльності Міжвідомчої комісії з впровадження нових методів господарювання і вдосконалення організації управління на принципах

самоорганізації, самофінансування і самоуправління.

Відбувалась реорганізація вищих органів виконавчої влади – Ради Міністрів і Держплану УРСР. На першому етапі, у 1990 р. Держплан був реорганізований в Державний комітет з питань економіки УРСР, а надалі в 1991-1992 рр. – в Держкомітет економіки України і в Міністерство економіки України. Відділ нових методів господарювання Держплану УРСР був реорганізований у Відділ господарського механізму Мінекономіки України.

Але, в постановах Уряду і наказах Мінекономіки щодо реорганізації структури, уточнення функцій і повноважень цих вищих органів виконавчої влади республіки жодного разу до складу підвідомчих установ і організацій не були включені Науково-дослідні інститути Держплану УРСР, що реорганізовувалися: економічний (ЕНДІ), інформатизації і обчислювальних центрів (ГоловНДІОЦ) та Інститут науково-технічної і економічної інформації (УкрІНТЕІ).

На жаль, наукові розробки ЕНДІ використовувались керівництвом Мінекономіки України фрагментарно, для виконання окремих доручень Уряду і Адміністрації Президента України. Інститут розглядався і сприймався як допоміжний додаток для підтримки власних недостатньо обґрунтованих операційних і тактичних рішень. Зневажливо-принизливе відношення, а з часом і барське ставлення посадовців-популістів ринкової економіки Міністерства до наукових фахівців вітчизняної планової науки проявлялось у відсутності: по-перше, не тільки відповідного рівня заробітної плати і преміального заохочення, а й, по-друге, у відсутності сучасного на той час матеріально-технічного забезпечення збору і обробки інформації, засобів зв'язку, коштів на отримання оперативної і синтетичної інформації, періодики і спеціальної літератури. Фахівці Інституту сприймалися як дешева робоча сила з елементами інтелектуальності.

В 1988-1991-х роках зберігалась принизливо низька оплата праці вчених, фахівців і експертів майбутньої Держекономради при Уряді України. Тому за дорученням автора нарисів у 1992 р. перші міністри економіки і фінансів незалежної України Мінченко Анатолій Каленікович і Коваленко Олександр Миколайович персонально визначились з Програмою реорганізації ЕНДІ, проєкт якої підготував призначений в листопаді 1990-го року заступник директора з наукової роботи В. Ф. Столяров директором Інституту. Були вирішені усі питання з оплати праці та відпусток вчених підвідомчого Інституту (як в економічних інститутах Академії наук України), намічені заходи комп'ютеризації наукових досліджень.

Базовий варіант нової структури ЕНДІ у складі шести відділень був спроектований на основі Декларації про Державний суверенітет УРСР і Закону УРСР «Про економічну самостійність Української

РСР» і розглядався як вихідна умова вдосконалення структури і повноважень Мінекономіки і Мінфіну України.

Головною місією Інституту було визначено формування єдиної соціально-економічної політики держави і регіонів як цілісності і розробка Стратегій, Основних напрямів і Директив планів і бюджетів соціально-економічного розвитку в умовах переходу від планової до ринкової економіки.

Основними напрямками наукових досліджень ЕНДІ була визнана розробка науково-методичного забезпечення діяльності Мінекономіки і Мінфіну по впровадженню планово-ринкових методів державного регулювання національною економікою наступними відділеннями інституту:

- Макроекономічної політики і системи балансів (д.е.н., професор Беседін Василь Федорович);
- Соціальної політики і політики зайнятості (д.е.н., професор Бондар Інтерна Касьянівна);
- Регіональної політики і територіального планування (д.е.н., професор Піла Василь Іванович);
- Науково-технічної, інноваційної і інвестиційної політики (д.е.н., професор Найдьонов Віктор Сергійович);
- Цільових соціально-економічних і науково-технічних програм (д.е.н., професор Бородюк Володимир Михайлович);
- Міжнародної економіки і зовнішньоекономічної діяльності (д.е.н., професор, академік Академії наук України Шлепаков Арнольд Миколайович).

В якості резервного було визначено Відділення фінансово-бюджетної, кредитної і цінової політики (в зв'язку з відсутністю кадрів відповідної наукової кваліфікації). Керівниками цього Відділення запрошувались доктори економічних наук, професори Василик Остап Дмитрович, Даніленко Анатолій Іванович і Пінзеник Віктор Михайлович (за рекомендаціями відповідно Піли Василя Івановича, Столярова Василя Федосійовича і Ємельянова Олександра Сергійовича).

Маючи 18-річний науково-організаційний стаж в ЕНДІ і ставши директором Інституту, В. Ф. Столяров самостійно визначив завідуючих Відділеннями, а також двох заступників по науковій роботі – Пілу Василя Івановича і к.е.н. Якубовського Миколу Миколайовича (за попереднім узгодженням з заступником Голови Держекономради України О. С. Ємельяновим). В. Ф. Столяровим був врахований досвід підбору професійних кадрів Обчисленого центру комбінату «Свердловантрацит» 1970-1972 рр. при створенні першої черги Автоматизованої Системи Управління комбінатом (АСУ) і формування його прогресивної матеріально-технічної бази.

На той час складалась парадоксальна ситуація з невідповідністю професійної і ділової кваліфікації керівних кадрів центрального апарату Міністерства економіки України, який оновлювався, відповідним рівням науково-професійної спеціалізації співробіт-

ників підпорядкованих сталих наукових установ: Інституту економіки (ЕНДІ), Інституту інформації і обчислювальних центрів (ГоловНДІОЦ), Українському інституту науково-технічної і економічної інформації (УкрІНТЕІ). Провідні фахівці цих наукових установ пройшли відповідні зарубіжні стажування щодо впровадження монетарних методів регулювання економіки.

При реорганізації Держплану УРСР в Держкомітет і Мінекономіки України директор ЕНДІ запрошував до роботи в галузевих відділах Інституту провідних спеціалістів з кольорової металургії, енергетики, промисловості будівельних матеріалів, нафтохімії та інші. Передбачалось стимулювати розробку галузевих проєктів, наприклад, по виробництву цементу та його фасування, з наступним впровадженням товарно-грошових відносин із споживачами.

У 1991-1993 рр. директор ЕНДІ наполягав на проведенні спільних засідань Вченої ради інституту і Колегії Міністерства з визначення напрямів випереджаючих наукових досліджень з питань соціально-економічного розвитку та заходів щодо їх практичної реалізації. Але цього не відбулося.

В цих роках Сектор проблеми ефективності управління активізував свою роботу 1988-1990 рр. щодо узагальнення пропозиції трудових колективів, підприємств і об'єднань, міністерств і відомств, адміністративних областей і районів, великих міст до Основних напрямів соціальної і економічної політики Республіки-Держави та Основних напрямів розвитку на десятиріччя, а також і до проєктів Директив п'ятирічних планів розвитку республіканського народного господарства у складі Союзу РСР.

Таким способом на основі оцінки взаємодії Закону планомірного пропорційного розвитку і Закону гармонізації попиту та пропозиції відстежувались зміни соціальної свідомості і соціальної поведінки трудових колективів і населення регіонів при переході від директивних методів державного планування і управління до ринкової вільної економіки.

Наукові співробітники ЕНДІ в своїх дослідженнях були націлені на узагальнення намірів в економічних розділах програм партій, рухів і незалежних кандидатів в народні депутати. Тому ставало можливим проведення системного аналізу та вартісних оцінок результативності і ефективності проєктів постанов Уряду, Верховної Ради і Указів Президента України стосовно стратегічного соціального прогнозування, соціального планування і соціального управління (з прогнозними оцінками соціально-економічних наслідків їх реалізації).

В 1991-1992 рр. Бюро Вченої ради ЕНДІ з ініціативи директора Інституту концептуально був опрацьований проєкт створення Національної Академії економічних досліджень при Кабінеті Міністрів України, як систему діючих відомчих наукових установ економічного профілю, насамперед, ЕНДІ, ГоловНДІОЦ і УкрІНТЕІ.

Основною метою діяльності Національної Академії економічних досліджень передбачалась випереджаюча у часі розробка в координації з Інститутом Відділення економіки АН України цілісної соціально-економічної політики та Стратегій її реалізації в Прогнозах, Програмах, Бюджетах і Планах соціально-економічного розвитку держави і регіонів.

В цій Академії передбачалось зосередити підготовку кадрів вищої кваліфікації, які після виконання пошукових науково-дослідних робіт та захисту кандидатських і докторських дисертацій, переходили на роботу в центральні і обласні органи виконавчої влади, в міністерства і відомства соціально-економічного профілю, в регіональні органи місцевої влади. Саме з цією метою в ЕНДІ був створений Центр перепідготовки економічних і управлінських кадрів і створена Спеціалізована вчена рада по захисту кандидатських і докторських дисертацій.

Тобто, Національна Академія економічних досліджень, яка була б безпосередньо підпорядкована Уряду України, розглядалась і обґрунтовувалась в ЕНДІ як образна модель науково-методичного і кадрового забезпечення впровадження в життєдіяльність суспільства положень Декларації про державний суверенітет України та Закону УРСР «Про економічну самостійність Української РСР».

Створюючи у 1991 р. Державну економічну раду (Держекономраду) при Кабінеті Міністрів України під своїм головуванням, автор нарисів прагнув зберегти науковий потенціал ЕНДІ шляхом включення до її складу колишнього директора О. С. Ємельянова з повноваженнями заступника Голови Держекономради та нового директора В. Ф. Столярова з можливостями залучення фахівців Інституту для обґрунтування варіантів проєктів реформаторських рішень. Крім Концепції і Програми переходу народного господарства на ринкові відносини, серед основних результатів спільної роботи Уряду з фахівцями ЕНДІ в Держекономраді стали: Програма надзвичайних заходів щодо стабілізації економіки України та виходу її з кризового стану на 1991-1995 рр. (червень-липень, 1991 р.) і проєкт Основ національної-економічної політики, який був доопрацьований вже у 1992 р. фахівцями Державної Думи України (25.02.1992-27.10.1992 рр.).

Головою Державної Думи України був визначений Президент України Леонід Кравчук, а його заступником – прем'єр-міністр Вітольд Фокін.

Організаційний склад Держдуми України включав чотири колегії: 1) Економічної політики (Олександр Ємельянов); 2) Науково-технічної політики (Ігор Юхновський); 3) Гуманітарної політики (Микола Жулинський) і 4) Правової політики (Олександр Ємець).

Голови колегій Держдуми України були визнані як державні радники, а її загальна чисельність була регламентована 62 посадовими особами. Поло-

ження про Держдуму України було затверджено Президентом України у травні 1992 р., а своє єдине пленарне засідання вона провела у вересні 1992 р.

Цільове призначення Держдуми України полягало в поглибленні ідеї створення Національної Академії економічних досліджень в сфері розмежування повноважень законодавчої і виконавчої гілок влади у формуванні і реалізації державної соціально-економічної політики, як цілісності. З часом це буде закріплено в Конституційному договорі 1995 р. Прикладами віртуальної діяльності Національної Академії економічних досліджень на основі реальних здобутків ЕНДІ Мінекономіки України доречно навести наступні події.

Перший приклад: підготовка в 1992-1993 рр. Д'яченком Яковом Яковичем, завідуючого відділом економіки лісової промисловості Інституту з 1987 р., докторської дисертації на тему «Интенсификация использования и воспроизводства лесосырьевых ресурсов Украины» (науковий консультант – д.е.н. В. Ф. Столяров, директор ЕНДІ, як засновник наукової школи з проблем інтенсифікації промислового виробництва).

Після успішного захисту дисертації у 1993 р. по спеціальності 08.00.05 «Экономика, планирование и организация управления народным хозяйством и его отраслями», Д'яченко Яків Якович був призначений науковим керівником Державної програми «Розвиток лісогосподарського комплексу України на 1993-2015 рр.». Співголовою наукового керівництва розробкою цієї Державної програми був визначений д.е.н., професор Коваль Ярослав Васильович, завідуючий профільним відділом Ради по вивченню продуктивних сил України (РВПС) АН України.

Д'яченко Яків Якович розглядався Урядом як потенційний керівник галузевого міністерства на посадах державного секретаря, заступника і міністра. Продовжуючи роботу в ЕНДІ, він у 1996 р. виступив науковим керівником Державної програми «Розвиток целюлозно-паперової промисловості на 1996-2005 роки». Обидві Державні програми були обговорені і схвалені на колегії Міністерства економіки України. Тобто були практично реалізовані цільові ідеї створення Національної Академії економічних досліджень. Організація співпраці ЕНДІ з Інститутом Відділення економіки Академії наук України, була продемонстрована взаємодією ЕНДІ з РВПС України АН України.

Другий приклад. Після проведення в 1990 р. в місті Києві установчого з'їзду і створення Міжнародної асоціації вчених і спеціалістів усіх республік Союзу РСР з проблем формування територіальних паливно-енергетичних балансів, енергетичних комплексів і міжрегіональних енергетичних зв'язків з обранням віце-президентом асоціації директора ЕНДІ, була ініційована розробка «Концепції розвитку галузей ПЕК України на період до 2010 року» з урахуванням міжреспубліканських зв'язків. Будучи в 1992-1993 рр. науковим керівником і одним із

відповідальних виконавців розробки Концепції, В. Ф. Столяров здійснював координацію з РВПС України АН України (Голова РВПС України д.е.н., професор, член-кореспондент АН України Дорогунцов Сергій Іванович, зав. відділом, к.е.н. Б. З. Піришвілі і зав. сектором к.е.н. Чиркін Борис Петрович).

В «Концепції розвитку ПЕК України на період до 2010 року» проектно-прогнозний розвиток вугільної промисловості був представлений результатами кандидатського і докторського дисертаційного дослідження В. Ф. Столярова в 1973-1986 рр. В 1992-1993 рр. проекти Концепції обговорювались на засіданнях Методичних секцій Вченої ради ЕНДІ, Колегії Мінекономіки України і профільного Комітету Верховної Ради України.

Заступник Міністра економіки Василь Гуреев (майбутній Міністр економіки), який був куратором цього напрямку досліджень ЕНДІ, не був спроможний доповісти проєкт Концепції на засіданнях Колегії та на профільному Комітеті Верховної Ради України. Професійна некомпетентність керівництва Мінекономіки України не сприяла досягненню узгодженості в співпраці з підвідомчим Інститутом.

В. Ф. Столяров передбачався Урядом України як один з потенційних керівників безпосередньо підпорядкованій Національній академії економічних досліджень, а керівники Інститутів Академії – членами Колегій Мінекономіки, Мінфіну і Міністерства освіти і науки України.

Остаточний варіант «Концепції розвитку ПЕК України на період 2010 року» був схвалений Верховною Радою України 2 лютого 1994 р.

В постанові Верховної Ради України від 02.02.1994 р. «Про схвалення Концепції розвитку галузей ПЕК на період до 2010 р.» Кабінету Міністрів України доручалось на її основі розробити і затвердити Національну енергетичну програму України. Це доручення не було виконано в зв'язку, по-перше, низьким професійним складом кадрового забезпечення Уряду і Мінекономіки, та, по-друге, відсутністю у них соціальної і адміністративної відповідальності за виконання парламентських рішень.

В 1992 р. (7 серпня) директору ЕНДІ Мінекономіки України рішенням ВАК при Раді Міністрів Союзу РСР присвоюється вчене звання професора по спеціальності «Экономика, планирование и организация управления народным хозяйством и его отраслями», а 3 грудня В. Ф. Столярова обирають академіком Академії інженерних наук України (президент академії – Міністр освіти і науки Першого Уряду незалежної України Петро Таланчук). В. Ф. Столяров разом з д.е.н., професором Найдновим Віктором Сергійовичем, д.е.н. Махмудовим Олександром Гафаровичем (президентом інвестиційної компанії «ДІКОМ», м. Донецьк) і Головою Промінвестбанку і першим Головою Національного банку України Матвієнком Володимиром Павловичем (1991-1992 рр.) створюють в межах Академії інженерних наук Відділення економіки науково-тех-

нічної та інвестиційної діяльності. Відділення підготувало кредитні та інвестиційні проекти для галузей народного господарства і промисловості відповідно вимог UNIDO з презентацією на міжнародних форумах з бізнесу та інвестицій.

Напередодні нового 1992-1993 навчального року ректор Київського інституту народного господарства (КІНГ) Павленко Анатолій Федорович разом з проректорами по науковій і навчальній роботі Савлуком Володимиром Сафроновичем і Федосовим Віктором Михайловичем звертаються до директора ЕНДІ, д.е.н., професора В. Ф. Столярова з пропозицією об'єднання обох Інститутів в єдину Державну навчально-наукову установу (ДННУ) підпорядковану безпосередньо Уряду. Директор і фахівці ЕНДІ приймали активну участь в роботі Державних екзаменаційних комісіях КІНГу, в пошукових дисертаційних дослідженнях і виступали в якості опонентів на засіданнях спеціалізованої вченої ради по їх захисту.

Але моя відставка з посади Першого Прем'єр-міністра суверенної і незалежної України та негативний досвід діяльності Держдуми України в 1992 р. не дозволили виконати спроектованому ДННУ роль Кучера в гоголівській кареті віртуальних коней руху в майбутнє. Представникам вітчизняної економічної освіти і науки не була надана перевага. Роль Кучера виконували некваліфіковані кар'єристи від кланових еліт, що формувалися, популісти-демагоги, погляди яких формувалися іноземними консультантами і експертами країн-членів групи G7. Панувати стали гасла: «Плану – геть!», «Даєшь дерегуляцію!», «Свободу – ринковим відносинам!».

В 1992 р. 15 грудня В. Ф. Столяров, як директор ЕНДІ Міністерства економіки України, був включений до складу Комісії Президента України з питань науки [17]. Він був включений також до складу Національної ради Державного Фонду Фундаментальних Досліджень (ДФФД), де очолював Експертну групу 8-го з 12 напрямів досліджень – «Соціально-економічні проблеми». В період до 2000 р. В. Ф. Столяров забезпечив організацію і проведення чотирьох конкурсних досліджень з цього напрямку, до моменту заснування власного Інституту фізичної економіки імені С. А. Подолинського. Він мав намір отримати грант ДФФД на честь 150-річчя від дня народження Сергія Андрійовича Подолинського, але експерти-рецензенти не збагнули сутності категорії «фізична економіка».

Протягом першої половини 90-х років минулого століття директор ЕНДІ був співголовою групи фахівців Державного комітету з питань науки і технологій з напрямку «Екологічно чисті та енергозберігаючі технології» (разом з академіком АН України Геннадієм Михайловичем Щастливим).

Автор історико-аналітичних нарисів, перебуваючи на посаді Першого Прем'єр-міністра суверенної і незалежної України, намагався в 1991-1992 рр. використати науковий потенціал ЕНДІ і Інституту

економіки промисловості АН УРСР, як усталених наукових колективів з проблем територіального планування і управління. Фахівці ЕНДІ за 10 років до того, у 1982 р. розробили і впровадили в практику планової роботи «Методические указания к составлению плана комплексного экономического и социального развития области» и «Методические указания к разработке плана комплексного экономического и социального развития района и города».

В умовах підготовки проекту нової Конституції України як соборної, суверенної і незалежної держави, виникла потреба в регламентації і механізмі планомірного поглиблення соціальної і економічної демократизації суспільства. Насамперед необхідно було визначитись з роллю і місцем представників Президента в органах місцевої і регіональної влади, тобто удосконалити порядок взаємодії органів представницької і виконавчої влади в регіоні.

Президент України видав розпорядження щодо проведення науково-практичної конференції з цих проблем, мета і напрями для обговорення якої були передчасно представлені в ЗМІ. Конференція ставила собі на мету сформулювати рекомендації до розробки основних принципів регіональної політики України і пропозиції до проекту нової Конституції України. Найбільш важливими ставились питання законодавчого врегулювання взаємодії органів державної виконавчої влади і місцевого та регіонального самоврядування, чіткого розмежування їх повноважень і функцій.

Науково-практична конференція на тему «Актуальні проблеми управління територіями в Україні» відбулась 26-27 листопада 1992 р. в місті Києві, коли автор нарисів вже перебував у відставці (з 1 вересня 1992 р.). Від Першого Уряду суверенної і незалежної України в роботі конференції приймав участь Міністр інвестицій і будівництва України Борисовський Володимир Захарович з доповіддю «Містобудівні основи державного регулювання регіонального розвитку».

В роботі трьох секцій конференції від Інституту економіки промисловості АН України (м. Донецьк) виступили академік АН України Микола Григорович Чумаченко і к.е.н. Лариса Михайлівна Кузьменко з доповіддю «Об економічних функціях центральних и территориальных органов власти». А від ЕНДІ Мінекономіки України виступило восьмеро фахівців: д.е.н., професор Бондар Інтерна Касьянівна (*Соціально-економічні проблеми територіального управління*); д.е.н. Габ Валентин Іванович (*Соціальний захист населення при приватизації державного майна*); д.е.н. Краснов Юрій Миколайович (*Регіональні проблеми омолодження сільського населення України*); к.е.н. Дорошенко Лідія Степанівна і Тіщенко Олександр Петрович (*Регулювання природокористування в регіоні*); к.е.н. Лобода Володимир Володимирович (*Проблеми формування переліку об'єктів комунальної власності*); к.е.н. Михайліченко Сергій Юрійович (*Розвиток основних*

принципів формування системи місцевих бюджетів); к.г.н. Немченко Л. В. (*Совершенствование административно-территориального устройства – основа рационализации регионального управления*).

Тематика тез виступів співробітників ЕНДІ засвідчувала комплексність плану наукових досліджень Інституту, визначених його Вченою радою (тобто без участі Мінекономіки).

На конференції в пленарному засіданні виступили Президент України Леонід Кравчук з доповіддю «*Управління територіями в умовах розбудови демократичної і правової держави*» і Голова Верховної ради України Іван Плющ з доповіддю «*Концептуальні принципи управління територіями в Україні в сучасних умовах*». Останній, звертаючись до вчених, до політиків, до практиків, наголошував: **«Маємо добре усвідомити, що добиватися чіткого розмежування повноважень законодавчої, виконавчої і судової влади, а також державної влади і місцевого самоврядування – значить діяти чесно і послідовно, не применшуючи визначення кожної з гілок влади»** [18, с. 28].

На пленарному засіданні отримав слово для доповіді і директор ЕНДІ Мінекономіки України В. Ф. Столяров, як від наукової установи, що була головною в республіці з проблем територіального планування і управління. Директор Інституту в доповіді «*Як розподілити економічні функції між центром і регіонами?*» були визначені повноваження центральних і регіональних органів влади і управління в сфері формування Стратегії загального соціально-економічного розвитку країни та забезпечення комплексного розвитку регіонів шляхом реалізації індикативних планів. Нові повноваження органів влади на різних рівнях управління були зорієнтовані на впровадження єдиної соціально-економічної політики держави і регіонів. Необхідно підвищувати економічну самостійність областей та активізацію економічної діяльності на місцях.

Завершуючи свій виступ на пленарному засіданні конференції, В. Ф. Столяров звернувся до Президента України і Голови Верховної ради з рекомендацією призначати представників Президента тільки на рівні адміністративних областей і міст-мілйонників за чисельністю населення. Ним був врахований негативний досвід співпраці з партійними органами міста Свердловська, Луганської області в 1970-1973 рр. (ч. 3 нарисів, с. 175).

Виходячи з власного досвіду роботи на Південно-Східному Донбасі та з врахуванням результатів спільних наукових досліджень ЕНДІ і Інституту економіки промисловості АН України (м. Донецьк) з проблем територіального планування і управління, В. Ф. Столяров вважав, що збереження компартійної диктатури у вигляді представників Президента України в органах районного і місцевого самоврядування стане загрозою подальшому поглибленню соціальної і економічної демократизації і побудові громадянського суспільства.

Пропозиції які містилися у виступах 15 представників Президента України різних рівнів державотворення (область, район, місто, в тому числі м. Києва – І. М. Салій і м. Севастопіль – І. Ф. Єрмаков) засвідчили відсутність науково-обґрунтованих повноважень, прав і відповідальності оновленої компартійної гілки влади.

Представник президента України в Запорізькій області Ю. Г. Бочкарьов у своєму виступі «*О распределении экономических функций между центральными и местными органами государственного управления*» підтримав рекомендації директора ЕНДІ Мінекономіки України В. Ф. Столярова. Він вбачав повноваження обласної державної адміністрації в адміністративному забезпеченні збалансованого соціально-економічного розвитку території на основі демократизації суспільства і використання програмно-цільового індикативного планування.

Одночасно в умовах прискореної приватизації державного майна і комерціалізації господарської діяльності в області Ю. Г. Бочкарьов актуалізував необхідність терміново-чіткого визначення адміністративних важелів впливу на економічні процеси структуризації загальнодержавної власності на державну, комунальну і муніципальну. Крім того, на рівні адміністративної області відсутні можливості цільового формування і контролю результативної фінансово-кредитної і кадрової політики [18, с. 114-116].

Методичні нароби ЕНДІ Мінекономіки України щодо програмно-цільового індикативного планування підтримав перший заступник глави Кіровоградської державної адміністрації Є. П. Рейзвіх. Він декларував наступне: **«Економіка должна развиваться на двухсекторной основе: государственные предприятия должны работать в режиме планового управления, а коммерческие структуры – в условиях рыночной экономики»**. Ефективне керівництво територіями вимагає прийняття Закону про територіальне планування і управління та створення республіканського «Міністерства місцевого самоуправління і територіального розвитку» [18, с. 337-338].

Аналізуючи матеріали листопадової 1992 р. конференції з актуальних проблем управління територіями України, автор історико-аналітичних нарисів ще раз звернув увагу на тези доповіді заступника Голови Горлівської міської Ради народних депутатів Ю. Є. Буриха **«Перспективи – за федеративно-земельним устроєм»**. Будучи Головою координаційної ради Асоціації шахтарських міст Донбасу, він запропонував розглядати федеративність України, як унітарної держави, шляхом територіально-земельного розмежування і наділення «Земель» частиною повноважень держави. Тобто мова йшла не про національно-державну федералізацію, а про територіально-земельну федералізацію держави.

Абсолютна більшість опитаних мешканців Донецької області підтримала федеративно-земельний принцип державного устрою України. Головним було - визначитись в конституційно-правовому статусі території, правах і межах місцевого самоуправління.

Координаційна рада Асоціації шахтарських міст Донбасу вважала, що в проєкті нової Конституції України повинен бути реалізований принцип децентралізації державної влади і підвищення адміністративної автономності діючих областей. Потрібна адміністративно-територіальна реформа з переходом на федеративно-земельний устрій держави.

Ю. Є. Бурих підкреслював, що *«унікальність і своєрідність індустріального шахтарського Донбасу обумовлюють неможливість управління ними так само, як Галичиною або Київською областю. В США кожний штат має свій Закон про місцеве самоврядування, що тільки сприяло укріпленню стійкості всієї держави»* [18, с. 58-63].

Дмитрович Василик Остап, д.е.н з Інституту економічних проблем міста Києва, був єдиний з вітчизняних науковців на конференції, який у своєму виступі *«Про фінансову незалежність органів місцевого і регіонального самоврядування»* на засіданні секції *«Соціально-економічні проблеми територіального устрою»*, запропонував визначати доходи місцевих бюджетів виходячи з переліку відповідних видатків на соціально-економічний розвиток території. Так, напрями видатків місцевих бюджетів на той час були наступними: народне господарство; соціально-культурні заходи; управління; соціальний захист населення. Їх доля в консолідованому (зведеному) бюджеті України складала 56%.

Виходячи з методологічного положення децентралізації доходів для забезпечення видатків регіонального самоврядування, Остап Дмитрович Василик обґрунтував наступні джерела доходів місцевого бюджету: податок на прибуток з населення; податок на прибуток (незалежно від форми підпорядкованості) або діючий на той час податок на доходи. Додатково пропонувалось ввести податок на майно і плату за землю. Крім того він вважав що доцільно було б розробити і ввести в дію Закон про субсидії для фінансового вирівнювання фінансової бази місцевих рад.

Другою конструктивною ідеєю д.е.н. О. Д. Василика була обґрунтована необхідність складання по кожному регіону зведеного фінансового балансу. Ці ідеї в майбутньому будуть продовжені під науковим керівництвом професора В. Ф. Столярова аспірантом ЕНДІ, начальником фінансового управління Сумського міськвиконкому Дроник Світланою Василівною (тема кандидатської дисертації – *«Методичні основи формування балансу фінансових ресурсів регіону»*) та аспірантом НДФІ при Мінфіні України Калашніковою Людмилою Миколаївною (тема кандидатської дисертації – *«Формування регіональних фінансів»*) [19; 20].

Але, на жаль, рекомендації О. Д. Василика, С. В. Дронік і Л. М. Калашнікової, незважаючи на активність В. Ф. Столярова, не були сприйняті майбутніми Урядами України, тому що не супроводжувались технічними грантами іноземних консультантів і експертів, тобто не відповідали їх методичним вказівкам.

Відомо, що частка доходів місцевих бюджетів у ВВП країни з урахуванням трансфертів склала найбільше значення у 1995 р. – 16,8%, у 2014 р. – вже 14,8%. Без врахування трансфертів з державного бюджету за період 1993 по 2014 р. ця частка зменшилась практично у 2,5 раза – до 6%. Крім того, реально близько 90% видатків місцевих бюджетів України було пов'язано з виконанням органами місцевого самоврядування делегованих і лише 10% власних повноважень. Одночасно склалась ситуація, що в загальному фонді місцевих бюджетів переважали закріплені доходи над власними у співвідношенні 85 до 15%.

Минула практика застосування прямих бюджетних трансфертів призвела в Україні до об'єктивного проявлення тенденцій наявного збільшення дотаційних областей. Так, якщо у 1996 р. тільки 11 адміністративних областей України були дотаційними, то вже в 1997-1998 рр. кількість дотаційних областей збільшилась до 22, тобто у 2 рази. А починаючи з 1999 р., всі 24 області України стали дотаційними [21, с. 89-90].

Складається враження, що Україна створювалась у 1994-2000 рр. за участі іноземних консультантів і експертів як Імперія губернаторів на рівні адміністративних областей з використанням англосаксонської моделі ліберальної ринкової економіки. Ні адміністративна, ні фінансова автономія регіонів не збільшувались. Узгодженості адміністративно-фінансової взаємодії органів влади по вертикалі в соціально-економічному (т. ч. людському) розвитку не спостерігалось.

Продовженням формування тоталітарної системи керівництва державою фахівці Інституту фізичної економіки ім. С. А. Подлинського вбачають визначення базовою, фундаментальною ознакою положення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (схвалена розпорядженням Уряду 1 квітня 2014 р. № 333-р) щодо: *«позбавлення місцевих рад права висловлювати недовіру головам відповідних місцевих адміністрацій»* [9, с. 35].

Спроба досягнення узгодженості міжбюджетних відносин по вертикалі (національний рівень, місцевий рівень) вперше була здійснена в положеннях Бюджетного кодексу України, який був введений в дію 25 липня 2001 р. Розробка проєкту Бюджетного кодексу України розпочалася у 1998 р. з обговорення у Парламенті у 1999 р., двічі у 2000 р. і остаточно у 2001 р. [22]. Вперше в Україні було введено поняття «Фінансові нормативи бюджетної забезпеченості», які встановлювались Міністерством

фінансів України: державне управління (на одного жителя адміністративно-територіальної одиниці); освіта (на одного користувача послуги), з диференціацією для різних типів закладів; охорона здоров'я (на одного жителя адміністративно-територіальної одиниці); соціальний захист і соціальне забезпечення (на одного жителя адміністративно-територіальної одиниці); культура і мистецтво (на одного жителя адміністративно-територіальної одиниці); фізична культура і спорт (на одного жителя адміністративно-територіальної одиниці); утримання підрозділів місцевої міліції (на одного жителя адміністративно-територіальної одиниці).

Нормативи бюджетної забезпеченості розраховувались Міністерством фінансів України і не надавались для широкого загалу, що робило утрудненим доступ громадськості до інформації про обґрунтованість розрахунків обсягу видатків місцевих органів влади [23, с. 345]. Це були реалії соціальної і економічної демократизації при переході до інклюзивного капіталізму за рекомендаціями Давоського економічного форуму.

Будучи відповідальним виконавцем проекту і науковим редактором Науково-практичного коментаря, оновленого у 2010 р. Бюджетного кодексу України, В. Ф. Столяров запропонував у 2011 р. до складу фінансових нормативів бюджетної забезпеченості при плануванні видатків місцевих бюджетів (державне управління; освіта; охорона здоров'я; соціальний захист і соціальне забезпечення; культура і мистецтво; фізична культура і спорт) додатково включити фінансові нормативи бюджетного забезпечення гарантованих послуг житлово-комунального господарства та засобів масової інформації [11, с. 26].

На жаль, і цей десятирічний досвід (2001–2011 рр.) досягнення узгодженості державного і місцевих бюджетів був скасований за рекомендаціями іноземних консультантів і експертів, Тому, фахівці Інституту фізичної економіки ім. С. А. Подолинського як альтернативу вказівкам представників світового гегемону, обґрунтували наступне правило структурної настройки ієрархічної бюджетної системи саморегуляції соціально-економічного розвитку суміжних рівнів життєдіяльності українського народу як цілісності (наукова школа професора В. Ф. Столярова) [24].

Відношення обсягів бюджетних коштів на соціально-економічний розвиток на національному рівні (державного бюджету) до обсягу бюджетних коштів на соціально-економічний розвиток регіонального рівня (місцевого бюджету адміністративної області або адміністративного району) повинно дорівнювати відношенню бюджетних коштів на соціально-економічний розвиток регіонального рівня до бюджетних коштів на соціально-економічний розвиток базового рівня (органів місцевого самоврядування та об'єднаних територіальних громад).

Правило структурної настройки ієрархічної бюджетної системи базується на використанні гармонійної пропорції «Золотого перетину» у фінансово-бюджетних та фінансових взаємовідносинах Центру і Регіонів.

Відношення більшої частини коштів Зведеного бюджету України на соціально-економічний розвиток до його меншої частини повинно дорівнювати відношенню загального обсягу коштів Зведеного бюджету на соціально-економічний розвиток до його більшої частини і складати 1,618 (62% × 38% – гармонійна пропорція «Золотого перетину»).

Числове значення 1,618 – це число Бога-Творця в структурі ДНК генетичного коду Українців. Це число Краси, яка править в Природі, Людстві і Суспільстві, тому гармонійну пропорцію «Золотого перетину» розглядають і визначають як Божественну пропорцію.

Структура більшої і меншої частин коштів Зведеного бюджету на соціально-економічний розвиток визначається на основі Закону планомірного пропорційного розвитку і Закону усупільнення засобів виробництва як суб'єктів господарювання і об'єктів управління шляхом класифікації загальнодержавних і регіональних відтворювальних процесів з визначенням повноважень органів влади у формуванні і реалізації єдиної людиноцентричної політики розвитку держави і регіонів.

Фахівці Інституту фізичної економіки імені С. А. Подолинського вважають, що якщо національну економіку та державу в цілому розглядати як молекулу ДНК, структуроутворюючим параметром якої є співвідношення коштів місцевого і державного бюджетів у Зведеному бюджеті України, то тільки в результаті штучного або умисного порушення гармонійної («Божественної» пропорції «Золотого перетину»), яка відображає ці співвідношення, можуть призвести до загибелі молекули ДНК, що адекватно знищенню цілісності національної економіки та держави в цілому. В іншому випадку це основа стабільності функціонування і розвитку українського суспільства та збереження територіальної єдності регіонів нашої суверенної, незалежної і унітарної держави [25].

Стратегією сталого розвитку «Україна 2020» (схвалена 15 січня 2014 р. указом Президента України № 5) передбачалося, що питома вага місцевих бюджетів у Зведеному бюджеті держави у 2020 році повинна була б стати не менше 65 відсотків.

Середньостроковим планом пріоритетних дій Уряду на 2017–2020 рр. (схвалений розпорядженням Уряду від 03.04.2017 р. № 275-р) розвиток людського капіталу передбачався наступним чином:

1) за Індексом людського розвитку – входження України до 50 кращих країн світу (проти 88 місця у 2017 р.);

2) за рівнем смертності – зменшення на 10%;

3) за рівнем бідності (ОЕСР) – зменшення на 15%.

На жаль, публічна інформація про звітування виконання цих планових показників відсутня.

На початку 1993 р. Сектор проблем ефективності управління ЕНДІ узагальнив рекомендації і пропозиції, що містилися в матеріалах конференції «Актуальні проблеми управління територіями в Україні» (1992 р.), а також науково-методичні нароби колективу Інституту з підготовкою їх для обговорення зі схваленням на Колегії Мінекономіки України. «Основні напрями регіональної економічної політики» доповів на Колегії директор ЕНДІ, д.е.н., професор В. Ф. Столяров, а зі співповіддю виступив заступник завідувачого відділом проблем управління виробництвом Інституту економіки промисловості АН України (м. Донецьк) к.е.н. Бірінберг Борис Михайлович.

Але не тільки нові керівники Мінекономіки України, а й тривалий час працюючий завідувачем економічним відділом Уряду Роговий Василь Васильович (майбутній Міністр економіки) не збагнули конструктивні ідеї і новизну знань «Основних напрямів регіональної економічної політики» в соборній, суверенній і незалежній Україні. Насамперед, щодо поглиблення соціальної і економічної демократизації в частині розширення повноважень і підвищення відповідальності регіональних і місцевих органів влади у відтворенні людського капіталу.

Фахівці Інститутів вважали, що формування муніципальної і комунальної власності доцільно було б здійснювати, в першу чергу, шляхом акціонування і спільного володіння з підприємствами та об'єднаннями об'єктів соціально-побутової і культурної інфраструктури.

Головним ставало забезпечення випереджального кругообігу процесів відтворення населення регіону у порівнянні з кругообігом галузевих процесів відтворення його виробничого потенціалу.

*Боже Великий, Єдиний,
Нам Україну храни,
Волі і світу промінням
Ти її осіни*

*Світлом науки і знання
Нас, дітей, просвіти.
В чистій любові до краю,
Ти, нас, Боже, зрости.*

Молитва за Україну

Резюме: спогади майбутнього – «*Не Україна для нас, а ми для України! Доля України вирішується в наших душах і серцях*», заповідав Дмитро Мирон-Орлик. Його доповнював Володимир Володимирович Маяковський, який вважав, що «*Гвозди бы делать из этих людей! В мире бы не было крепче гвоздей!*».

У вступі 5-ї, заключної частини історико-аналітичних нарисів автором наведений перелік статей професора Столярова Василя Феодосійовича, практично в кожній з яких розглянуті обґрунтовані альтернативні рішення допущеним стратегічним помилкам і тактичним промахам в розбудові еконо-

мічного суверенітету держави і регіонів. В цих статтях відчувається біль його душі і серця, духовна хвороба його соратників і сподвижників за український народ, його минуле, сьогодення і майбутнє.

Особливої поваги викладанню статей в матеріалах Дискусійного клубу Академії економічних наук України заслуговують його роздуми і переживання, які надають наведені епіграфи до підрозділів, висновків і резюме. Серед них і строки романсу **Олександра Миколайовича Вергинського** «*То, что я должен сказать*», присвячений світлій пам'яті загиблих слов'ян на початку минулого століття; і проникливі строки вірша **Євгена Євтушенка** «*Дай Бог*»; і заповіт **Марію де Андраде** «*Моя душа торопится*».

Патріотичному вихованню можновладців присвячені наведені мудрі нотатки **Президента Фінляндії Густава Еміля Маннергейма**: «*Прежде чем тратить огромные деньги на оборону, нужно создать для людей тот уровень жизни, который они захотят защищать*» та генерал-аншефа **Олександра Івановича Бібіка** (заспокоювачеля і упокорювачеля **Пугачовського бунту**): «*Государство держится не штыком, а духом, не террором, а авторитетом власти, не угрозами и наказаниями, а свободной лояльностью народа*».

Надзвичайно актуальним залишається настанова д.е.н., професора Черняка Володимира Кириловича, народного депутата III-IV скликання Верховної Ради України, автора першої частини історико-аналітичних нарисів «Загальна ситуація зі стратегічним плануванням людського розвитку в Україні»: «*Українська влада має покладатися на власну науку і змінити своє зневажливе ставлення до національного економічного мислення*».

Рукопис другої частини поеми **Миколи Васильовича Гоголя** «Мертві душі» завершується монологом князя, генерал-губернатора (на сьогодні – Голови Уряду або Голови Парламенту, міністра економіки або міністра фінансів, народних депутатів Центру і Регіонів): «*Дело в том, что пришло нам спасти нашу землю; что гибнет уже земля наша не от нашествия двадцати иноплемных языков, а от нас самих; что уже, мимо законного управления, образовалось другое правление, гораздо сильнее всякого законного. Установились свои условия; всё оценено, и цены даже приведены во всеобщую известность. И никакой правитель, хотя бы он был мудрее всех законодателей и правителей, не в силах поправит зла, как ни ограничивай он в действиях дурных чиновников представленьем в надзиратели других чиновников. Всё будет безуспешно, покуда не почувствовал из нас всяк, что он так же, как в эпоху восстания народ вооружался против врагов, так должен восстать против неправды. Как русский, как связанный с вами единокровным родством, одной и той же кровью, я теперь обращаюсь к вам. Я обращаюсь к тем из вас, кто имеет по-*

нятие какое-нибудь о том, что такое благородство мыслей. Я приглашаю вспомнить долг, который на всяком месте предстоит человеку. Я приглашаю рассмотреть ближе свой долг и обязанность земной своей должности, потому что уже нам всем темно представляется, и мы едва...» (на цьому рукопис обривається) [13, с. 363].

Заклик **Миколи Васильовича Гоголя** стосовно розгляду свого обов'язку і повинності земної своєї посади професор В. Ф. Столярів разом з соратниками і сподвижниками здійснював шляхом унеможливлення визначення «Слугами Народу» рідної української землі приватною власністю в товарно-грошових ринкових відносинах. На їх переконання, наведені у Вступі нарисів складові філософської категорії «Мудрість природи» з використанням гармонійних («Божественних») пропорцій «Золотого перетину» мають бути покладені в основи світогляду українського народу щодо збереження унітарності територіально-земельного розмежування Землі України, як генетичного коду нації, і первинних природних ресурсів, як національної скарбниці власного генофонду [23].

Поглиблене впровадження англосаксонської моделі вільного ринку шляхом деградації соціуму і руйнації основ державності для приватизації землі і первинних природних ресурсів України можуть привести до депопуляції і загибелі нації. Згідно Конституції України земля і первинні природні ресурси (ліси, вода, повітря, корисні копалини надр) повинні відновитися як власність Українського Народу.

В сучасній Україні відбувається злочин проти корінного фундаментального закону держави – зрада рідної землі. Потенційні і реальні покупці української землі – це «Мертві душі» (по М. В. Гоголю).

В духовному вимірі пронизана потом і молитвами тружущих багатьох поколінь і збагнена кров'ю захисників та ворогів вітчизни, українська земля є святою для християнського народу православного обряду. Українська земля зберігає прах наших пращурів, здійснюючи тим самим духовно-сакральну місію виховання минулого, теперішнього і майбутнього поколінь.

Саме тому, на відміну від інших матеріальних об'єктів права власності, виникла подвійна конституційно-правова природа української землі, що унеможливило її оголошення товаром (по Віктору Шишкіну, судді Конституційного Суду України).

В свій час відкриття Америки пагубно проявилось на долях людства і всесвіту. В доколумбових Америках стародавні високоорганізовані цивілізації майя, ацтеків та інків існували, але були знищені головорізами Кортеса і Пісарро, конкістадорами виключно з-за золота і рабів. На Україні це відбувається також з-за землі шляхом знищення слов'янської цивілізації.

Доколе, господа?! Заколебали! Хватит!

Остановите Землю. Я сойду. (По Витольду Фокину, Триптих, 2016).

Структурну гармонію державного унітаризму Землі та первинних природних ресурсів Українського Народу доцільно досягти шляхом використання пропорцій «Золотого Перетину» у співвідношенні державної, комунальної і муніципальної власності адміністративно-територіальних одиниць: громади, адміністративного району, адміністративної області, АР Крим, м. Київ і м. Севастополь (завдяки розвитку з поглибленням соціальної і економічної демократизації).

В умовах соціально-орієнтованої економіки і унітарної держави органи влади різних рівнів доречно наділити такими обсягами земельних угідь і первинних природних ресурсів у складі державної, комунальної і муніципальної власності, які забезпечать їм виконання повноважень у стійкому і збалансованому екологічному, соціальному та економічному розвитку регіону, який реалізує людиноцентристський підхід до його життєдіяльності у просторовому вимірі.

Повоєнне науково-методологічне і організаційно-інформаційно-методичне забезпечення соціальної і економічної демократизації для подальшого реформування українського суспільства доцільно зорієнтувати на використанні відповідних національно-історичних витоків державотворення. Насамперед, на використанні ідей:

1) Миколи Даниловича Руденка щодо механізму забезпечення енергії суспільного прогресу у сільськогосподарському виробництві (представлені в частині 2 нарисів);

2) Сергія Андрійовича Подолинського в сфері «фізичної економіки», забезпечуючи єдність натурального і вартісного виміру процесів та результатів праці і виробництва (частини 2 і 3 нарисів);

3) Володимира Миколайовича Ільїна стосовно «Економічних основ теорії суспільного розвитку» (частина 3 нарисів);

4) Миколи Івановича Міхновського в соціалізації, націоналізації і мілітаризації державотворення - соборної, суверенної і незалежної України (частини 4 і 5 нарисів);

5) Василя Феодосійовича Столярова при розробці Теорії і методології створення цілісної, ефективної і гнучкої системи управління національним господарством (частини 3-5 нарисів).

6) Сектору проблем ефективності управління Економічного науково-дослідного інституту і Міжвідомчої комісії Держплану УРСР по впровадженню нових методів планування економічного стимулювання та розробці двосекторної моделі змішаної економіки «План-Ринок» у 1976-1990-х роках (частини 3-5 нарисів);

7) Фахівців Інституту фізичної економіки імені С. А. Подолинського по використанні гармонійних («Божественних») пропорцій «Золотого перетину» для формування бюджетного федералізму унітарної держави (частини 3 і 5 нарисів).

Повоєнне стратегічне планування стабільного людського розвитку в Україні доцільно регламентувати фінансуванням регіонального людського роз-

витку за рахунок місцевих бюджетів у співвідношенні з коштами державного бюджету, використовуючи гармонійну («Божественну») пропорцію «Золотого перетину» (62% × 38%). При цьому якщо 62% коштів Зведеного бюджету держави на людський розвиток регіону забезпечується за рахунок коштів місцевих бюджетів, то це є верхньою межею бюджетного федералізму, а якщо 38% – нижньою межею бюджетного централізму (рисунок).

Граничні пропорції «Золотого перетину» адекватні спільним межам бюджетного централізму і бюджетного федералізму, які відображають рівень автономності і глибину сумісності загальнодержавних і регіональних відтворювальних процесів людського капіталу. Тим самим вони утворюють зону вибору узгоджених рішень для співфінансування відповідних проектів і заходів при соціальному діалозі органів загальнонаціональної і регіональної влади в розмірі 24% від загального обсягу бюджетних коштів на людський розвиток (62% – 38%).

Тобто до 24% коштів Зведеного бюджету держави на соціально-економічний розвиток можуть бути використані для узгодженого спільного фінансування заходів і заходів Національної і Регіональних програм людського розвитку.

Застосування стисло розглянутої логічної схеми планового реформування бюджетного механізму забезпечує досягнення співвідношення коштів з державного та місцевих бюджетів на розвиток людського капіталу згідно гармонійних (Божественних) пропорцій «Золотого перетину». Завдяки цьому можливе досягнення структурної гармонії бюджетної системи держави, яка, з одного боку, забезпечить узгодженість і збалансованість соціально-економічних інтересів (відносин) органів загальнонаціональної і регіональної влади, а, з іншого боку, стане свого роду Генератором покращення рівня і якості життя українського народу в унітарній державі, народу який виконує таким чином свою планетарну місію розвитку Європейського Гуманізму.

Формула гармонійної («Божественної») пропорції «Золотого перетину»

Число Бога-Творця Краси, Природи, Світу, Людини

$$ГБ / БА = 1,618 = АГ / ГБ$$

Структуруючий параметр ДНК України

Рисунок. Фінансова структура витатків бюджетного унітаризму України
(100% – Зведений бюджет: кошти державного і місцевих бюджетів)

Основними дискусійними питаннями, які впливають з історика-аналітичних нарисів є:

Перша група:

1. Чи доцільно було створення Національної Академії економічних досліджень, підпорядкованої безпосередньо Уряду України в перші роки Незалежності?

2. Чи доречним стане віртуальне моделювання узгодженої взаємодії ДННУ «Академія економічного управління» Мінекономіки України і ДННУ «Академія фінансового управління» Мінфіну України для науково-супроводження повоєнного державного регулювання національної економікою?

Друга група:

1. Чи доцільно систематизувати національно-історичні витоки державотворення України минулих століть?

2. Чи можливо результати систематизації витоків використовувати в навчальних процесах середньої і вищої школи?

Третя група:

1. Чи доречно узагальнювати досвід соціальної і економічної демократизації в умовах директивної планової економіки?

2. Якими ознаками та індикаторами можливе визначення соціально-орієнтованої ринкової економіки?

Четверта група:

1. Чи доречним стане віртуальне переосмислення наслідків прийнятих рішень альтернативним варіантам?

2. Чи є можливим перехід державного устрою України до територіально-земельного принципу з використанням гармонійної («Божественної») пропорції «Золотого перетину»?

Література

1. Соціологічна енциклопедія / укладач В. Г. Городяненко. Київ: Академвидав, 2008. 456 с. (Серія «Енциклопедія ерудита»).
2. Столяров В. Ф. Интенсификация и система управления промышленным производством (организационно-механический аспект). Киев: Наукова думка, 1988. 263 с.
3. Идеолог Микола Міхновський. До 120-річчя брошури «Самостійна Україна». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30651733.html>.
4. Столяров В. Ф. Композиційне планування відновлення соціально-економічного розвитку на різних рівнях державотворення. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 1 (42). С. 193-204. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).193-204](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).193-204).
5. Декларація про державний суверенітет країни. *Відомості Верховної Ради УРСР (БВР)*. 1990. №31. Ст. 429.
6. Гордон Д. Прикосновение. Киев: ТОВ «Новый друг», 2017. 894 с.
7. Confederation. *Wikipedia*. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Confederation>.
8. Актуальності політики розвитку / Т. Т. Ковальчук, В. К. Черняк, В. Я. Шевчук. Київ: Знання, 2009. 326 с.
9. Столярова В. В. Системне стратегічне планування і бюджетування людиноцентричного соціально-економічного розвитку держави і регіонів (Інституалізація бюджетного федералізму унітарної держави). *Вісник економічної науки України*, 2022. №1(42). С. 32-48. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).32-48](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).32-48).
10. Угода про створення Співдружності Незалежних Держав (укр/рос). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_077#Text.
11. Наукові основи подальшого розвитку та вдосконалення концептуальних положень оновленого Бюджетного кодексу України. Передмова / Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України / кол. авторів [заг. редакція Ф. О. Ярошенка; відп. виконавець проекту, науковий редактор Василь Столяров]. 2-ге вид., доп. та перероб. Київ: ДДНУ АФУ; УДУФМТ, 2011. С. 12-27.
12. Фокін В. П. К вопросу о построении рыночных отношений в Украине (предпрограмные соображения). Из материалов к Концепции перехода Украинской ССР к рыночной экономике, разработанной под общим руководством В. Фокина / Ємельянов О. С. *Особисто причетний... : Ринок України: історія та проблеми формування*. Київ: НДЕІ, 2012. С. 209-218.
13. Фокін В. П. Про Програму надзвичайних заходів щодо стабілізації економіки України та виходу її з кризового стану / Ємельянов О. С. *Особисто причетний... : Ринок України: історія та проблеми формування*. Київ: НДЕІ, 2012. С. 252-254.
14. Прогнозування і розробка програм: метод. посіб. / В. Ф. Беседін та ін.; за ред. В. Ф. Беседіна. Київ: Наук. світ, 2000. 468 с.
15. Гоголь Н. В. Мертвые души: Поэма. М.: Худож. лит., 1985. 368 с.
16. Dead Souls. *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Dead_Souls.
17. Про Положення про Комісію Президента України з питань науки та її склад: Розпорядження Президента України від 15 грудня 1992 року № 197/92-рп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/197/92-%D1%80%D0%BF#Text>.
18. *Актуальні проблеми управління територіями в Україні*: матеріали науково-практичної конференції (26-27 листопада 1992 р.). Київ, 1993. С. 348.
19. Дронік С. В. Методичні основи формування балансу фінансових ресурсів регіону: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.02.03 / Н.-д. екон. ін-т М-ва економіки України. Київ, 1999. 16 с.
20. Калашнікова Л. М. Формування регіональних фінансів: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / Нац. акад. держ. податк. служби України. Ірпінь, 2004. 19 с.
21. Столярова В. В., Овчаренко Т. В., Калашнікова Л. М. Становлення бюджетного федералізму в Україні та особливості сучасного Донбасу. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. №3(57). С. 89-102. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-3\(57\)-89-102](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-3(57)-89-102).
22. Бюджетний кодекс України : закон, засади, коментар / за ред. О. В. Турчинова і Ц. Г. Огня. Київ: Парламентське видавництво, 2002. 320 с.
23. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України / М. Я. Азаров, В. А. Копилов, Л. К. Воронова та ін. Київ : НДФІ, 2006. 632 с.
24. Столяров В. Ф. Науково-методичне забезпечення стратегічного планування та державного регулювання регіонального людського розвитку в Україні. *Вісник економічної науки України*. 2019. №1(37). С. 223-237.
25. Шинкарюк О. В. Науково-методичні засади державного регулювання стійкого людиноцентричного розвитку регіонів. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. №1(59). С. 164-180.

References

1. Horodianenko, V. H. (comp.). (2008). *Sotsiologichna entsyklopediia (Serii "Entsyklopediia erudyta")* [Sociological Encyclopedia (Erudite Encyclopedia Series)]. Kyiv, Academic Press [in Ukrainian].
2. Stolyarov, V. F. (1988). *Intensifikatsiya i sistema upravleniya promyshlennym proizvodstvom (organizatsionno-mekhanicheskiy aspekt)* [Intensification and industrial production management system (organizational and mechanical aspect)]. Kyiv, Naukova dumka. 263 p. [in Russian].
3. Ideoloh Mykola Mikhnovskiyi. Do 120-richchia broshury «Samostiina Ukraina» [Ideologist Mykola Mikhnovskiyi. To the 120th anniversary of the brochure "Independent Ukraine"]. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/30651733.html> [in Ukrainian].
4. Stolyarov, V. F. (2022). *Kompozytsiine planuvannya vidnovlennia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku na riznykh rivniakh derzhavotvorennia* [Compositional Planning of Restarting the Socio-Economic Development at Different Levels of State Building]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1 (42), pp. 193-204. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).193-204](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).193-204) [in Ukrainian].
5. Deklaratsiia pro derzhavnyi suverenitet krainy [Declaration on the state sovereignty of the country]. (1990). *Vidomosti verkhovnoi Rady URSR – Information of the Supreme Council of the Ukrainian SSR*, 31, Art. 429 [in Ukrainian].
6. Gordon, D. (2017). *Prikosnoveniye* [Touch]. Kyiv, LLC "New Friend". 894 p. [in Russian].
7. Confederation. *Wikipedia*. Retrieved from <https://en.wikipedia.org/wiki/Confederation>.

8. Kovalchuk, T. T., Cherniak, V. K., Shevchuk V. Ya. (2009). Aktualitety polityky rozvytku [Current development policy]. Kyiv, Znannia. 326 p. [in Ukrainian].
9. Stoliarova, V. V. (2022). Systemne stratehichne planuvannya i biudzhetuвання liudynotsentrytskoho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku derzhavy i rehioniv (Instyualizatsiia biudzhethnoho federalizmu unitarnoi derzhavy) [Systemic Strategic Planning and Budgeting of People-Centered Socio-Economic Development of the State and Regions (Institutionalization of Budgetary Federalism of the Unitary State)]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1 (42), pp. 32-48. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).32-48](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).32-48) [in Ukrainian].
10. Uhoda pro stvorennia Spivdruzhnosti Nezaleznykh Derzhav [Congratulations on the creation of the Friendship of the Independent Powers]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_077#Text [in Ukrainian].
11. Naukovi osnovy podalshoho rozvytku ta vdoskonalennia kontseptualnykh polozhen onovlenoho Biudzhethnoho kodeksu Ukrainy [Scientific basis for further development and improvement of the conceptual provisions of the updated Budget Code of Ukraine]. (2011). *Naukovo-praktychnyi komentar do Biudzhethnoho Kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary to the Budget Code of Ukraine]*. 2nd ed., add. and processing. (pp. 12-27). Kyiv, State Educational and Scientific Institution "Academy of Financial Management", Ukrainian State University of Finance and International Trade [in Ukrainian].
12. Fokin, V. P. (2012). K voprosu o postroyenii rynochnykh otnosheniy v Ukraine (predprogramnyye soobrazheniya). Iz materialov k Kontseptsii perekhoda Ukrainy SSR k rynochnoy ekonomike, razrabotannoy pod obshchim rukovodstvom V. Fokina [On the issue of building market relations in Ukraine (pre-program considerations). From materials to the Concept of the transition of the Ukrainian SSR to a market economy, developed under the general leadership of V. Fokin]: Yemelianov, O. S. *Osobyto prychetny...: Rynok Ukrainy: istoriia ta problemy formuvannia [Personally involved...: Market of Ukraine: history and problems of formation]*. (pp. 209-218). Kyiv, NDEI [in Russian].
13. Fokin, V. P. (2012). Pro Prohramu nadzvychainykh zakhodiv shchodo stabilizatsii ekonomiky Ukrainy ta vykhodu yii z kryzovoho stanu [About the Program of Emergency Measures to Stabilize the Economy of Ukraine and Get It Out of the Crisis]: Yemelianov, O. S. *Osobyto prychetny... : Rynok Ukrainy: istoriia ta problemy formuvannia [Personally involved...: Market of Ukraine: history and problems of formation]*. (pp. 252-254). Kyiv, NDEI [in Ukrainian].
14. Biesedin, V. F. et al. (2000). Prohnozuvannia i rozrobka prohram [Forecasting and development of programs]. Kyiv, Naukovi svit. 468 p. [in Ukrainian].
15. Gogol, N. V. (1985). Mertvyie dushi: Poema [Dead Souls: Poem]. Moscow, Khudozhkstvennaya literatura. 368 p. [in Russian].
16. Dead Souls. *Wikipedia*. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Dead_Souls.
17. Pro Polozhennia pro Komisiuu Prezydenta Ukrainy z pytan nauky ta yii sklad: Rozporiadzhennia Prezydenta Ukrainy vid 15 hrudnia 1992 roku № 197/92-rp [About the Regulations on the Commission of the President of Ukraine on Science and its composition: Decree of the President of Ukraine dated December 15, 1992 No. 197/92-rp]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/197/92-%D1%80%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
18. *Aktualni problemy upravlinnia terytoriiamy v Ukraini [Actual problems of territory management in Ukraine]*: Proceedings of the scientific and practical conference. (1993). Kyiv [in Ukrainian].
19. Dronik, S. V. (1999). Metodychni osnovy formuvannia balansu finansovykh resursiv rehionu [Methodological basis of formation of the balance of financial resources of the region]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv. 16 p. [in Ukrainian].
20. Kalashnikova, L. M. (2004). Formuvannia rehionalnykh finansiv [Formation of regional finances]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Irpin. 19 p. [in Ukrainian].
21. Stoliarova, V. V., Ovcharenko, T. V., Kalashnikova, L. M. (2019). Stanovlennia biudzhethnoho federalizmu v Ukraini ta osoblyvosti suchasnoho Donbasu [Formation of budget federalism in Ukraine and features of modern Donbass]. *Ekonomichniy visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 3 (57), pp. 89-102. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-3\(57\)-89-102](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-3(57)-89-102) [in Ukrainian].
22. Turchynov, O. V., Ohon, Ts. H. (Eds). (2002). Biudzhetni kodeks Ukrainy : zakon, zasady, komentar [The Budget Code of Ukraine: law, principles, commentary]. Kyiv, Parlamentske vydavnytstvo. 320 p. [in Ukrainian].
23. Naukovo-praktychnyi komentar do Biudzhethnoho kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary to the Budget Code of Ukraine]. (2006). Kyiv, NDFI. 632 p. [in Ukrainian].
24. Stoliarov, V. F. (2019). Scientific and methodological support of strategic planning and state regulation of regional human development in Ukraine. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 2 (37), pp. 223-237. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2019.2\(37\).223-237](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2019.2(37).223-237) [in Ukrainian].
25. Shynkariuk, O. V. (2020). Naukovo-metodychni zasady derzhavnogo rehuliuвання stiikoho liudynotsentrytskoho rozvytku rehioniv [Scientific and Methodological Foundations of State Regulation of Sustainable CerveroCentric Development of Regions]. *Ekonomichniy visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 1 (59), pp. 164–180. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1\(59\)-164-180](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1(59)-164-180) [in Ukrainian].

Фокін В. П. Українському народу – стабільний планомірностейкий людський розвиток (історико-аналітичні нариси: переосмислення минулого). Частина 5. Система стратегічного планування стабільного людського розвитку в Україні: бачення повоєнного майбутнього

У статті наведені стислі характеристики досягнень і вкладу народного господарства Української РСР у складі Союзу РСР напередодні отримання економічного суверенітету і державної незалежності. Розкриті основні напрями, вихідні умови і результативні ознаки інтенсифікації суспільного виробництва 1981-1990 рр.

Робочою гіпотезою нарисів був розгляд альтернативних варіантів державним рішенням в сфері управління національної економікою у 1991-2021 рр. шляхом експертної оцінки публікацій д.е.н., професора Столярова Василя Феодосійовича в матеріалах Дискусійного клубу Академії економічних наук України.

Систематизовані національно-історичні витоки соціальної і економічної демократизації в Україні минулого століття та визначені сутність і зміст державності та повоєнного державотворення для зміни парадигми взаємодії Базису і Надбудови держави з матеріального збагачення на духовний розвиток і моральний розквіт українського суспільства. Наведені визначення

і приклади Конфедерацій і Кондомініуму як управління окремими територіями двома державами. Віртуально змодельовані варіанти Кондомініумних утворень України.

Приділена увага принципу територіально-земельного устрою держави, запропонованого на початку минулого століття і не врахованого в перші роки незалежності України.

Розкриті напрями реформування Економічного науково-дослідного інституту Держплану України і роль його фахівців в формуванні науково-методичного забезпечення суспільної трансформації.

Розкриті сутність і зміст корінного фундаментального закону України як усвідомлення її народом відчуття рідної землі національною скарбницею власного генофонду, а також наслідки його свідомого порушення або свідомого використання.

Сформульовані питання для публічного обговорення в Дискусійному клубі Академії економічних наук України.

Ключові слова: соціальна і економічна демократизація, інтенсифікація суспільного виробництва, соціально-економічний і людський розвиток, територіальне планування і управління, програмне-цільове індикативне планування, бюджетна система і бюджетотворення.

Fokin V. To the Ukrainian People - Stable, Systematic and Sustainable Human Development (Historical and Analytical Essays: Reinterpretation of the Past). Part 5. System of Strategic Planning for Sustainable Human Development in Ukraine: a Vision of the Post-War Future

The article summarizes the achievements and contribution of the national economy of the Ukrainian SSR as part of the Soviet Union on the eve of obtaining economic sovereignty and state independence. The main trends, initial conditions and effective signs of the intensification of social production in 1981-1990 are revealed.

The working hypothesis of the essays was the consideration of alternative options for state decisions in the field of managing the national economy in 1991-2021 through an expert evaluation for the publications of Doctor of Economics, Professor Vasyl Feodosiyovych Stolyarov in the materials of the Discussion Club of the Academy of Economic Sciences of Ukraine.

The national-historical origins of social and economic democratization in Ukraine of the last century are systematized and the essence and content of statehood and post-war state-building are determined in order to change the paradigm of the interaction of the Base and Superstructure of the state from material enrichment to spiritual development and moral flourishing of Ukrainian society. Definitions and examples of confederations and Condominiums as management of separate territories by two states are given. Virtually modeled versions of Condominium creations in Ukraine.

Attention is paid to the principle of territorial and land organization of the state, which was proposed at the beginning of the last century and was not taken into account in the first years of Ukraine's independence.

The directions of reforming the economic research institute of the State Plan of Ukraine and the role of its specialists in the formation of scientific and methodological support for social transformation are revealed.

The essence and content of the indigenous fundamental law of Ukraine as the awareness of its people of the feeling of their native land as a national treasury of their own gene pool, as well as the consequences of its deliberate violation or deliberate use, are revealed.

The questions for public discussion in the Discussion Club of the Academy of Economic Sciences of Ukraine are formulated.

Keywords: social and economic democratization, intensification of social production, socio-economic and human development, territorial planning and management, program-target indicative planning, budget system and budget formation.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Стаття надійшла до редакції 09.09.2023